

könyv
könyvtár
könyvtáros

1996
november

Alkonyat. Szájjal festette S. Chambers

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1996. november

Tartalom

Könyvtárpolitika

Hegyközi Ilona: Jelentés az elektronikus publikációk kötelezpéldány-szolgáltatásáról	3
Kiss Gábor: A dunántúli régió könyvtári rendszerének vizsgálata	15
Csabay Károly: Könyvtár és médiák	17

Műhelykérdések

Nagy Éva: A Berzsenyi Könyvtár igény- és hatásvizsgálati műhelyéből	24
--	----

Extra Hungariam

Bakó Elemér: Harminc év a Kongresszusi Könyvtárban (1955–1985)	29
Oroszlán Judit: 30 év tapasztalata... ..	35

Könyv

Végh Ferenc: Kéki Béla: A latin nyomdabetű rajzának fejlődése Gutenberg óta	43
--	----

Könyv és Nevelés

Halász Péter: Ifjú és gyerekolvasók Kassán	46
---	----

Hitória

Rózsa György: Ahogy lehet(ett) 5.	50
A Könyvtári és Informatikai Kamara hírei	55
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	57

Lapunk e számában szájjal és lábbal festő művészek alkotásai szerepelnek.

From the contents

Gábor Kiss: Analysis of the library system of Trans-Danubian region (15);
Károly Csabay: Libraries and media (17).

Cikkeink szerzői

Bakó Elemér, professzor, a Kongresszusi Könyvtár ny. főmunkatársa; *Csabay Károly*, az OSZK–KMK igazgatója; *Hegyközi Ilona*, az MKE ügyvezető titkára; *Kiss Gábor*, a Zala Megyei Könyvtár igazgatója; *Nagy Éva*, a Vas Megyei Könyvtár munkatársa; *Oroszlán Judith*, a Kongresszusi Könyvtár ny. főmunkatársa; *Rózsa György*, az MTA Könyvtára ny. főigazgatója; *Végh Ferenc*, a BMK ny. főmunkatársa

Szerkesztőbizottság:

Domsa Károlyné elnök

Maurer Péter, Poprády Géza, dr. Skaliczki Judit, Tóthné Környei Márta

Szerkeszti:

Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1054 Bp., Hold u. 6. – Telefon: 153-3763

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felélős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdalužemében

Felélős vezetõ: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 96.326

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Elõfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

HU-ISSN 1216-6804

Jelentés az elektronikus publikációk köteleespéldány-szolgáltatásáról

A nemzeti könyvtárak gyűjtési feladatai közismertek. A legtöbb nemzeti könyvtár a kiadók által beszolgáltatott köteleespéldányokból építi állományát, hagyományosan a nyomtatott kiadványokból. Ahogy fejlődik a kiadványok előállításának és közreadásának technikája, sok országban módosították a köteleespéldány-szolgáltatásra vonatkozó jogszabályt. Franciaországban például, ahonnan a köteleespéldány-szolgáltatás gondolata származik, legutóbb 1992-ben módosították az erre vonatkozó jogszabályt, amely így már szinte minden kiadványtípust felölel. Más országokban más a gyakorlat: legjobb esetben is csak az audio-vizuális dokumentumokból kell köteleespéldányt beszolgáltatni.

A Nemzeti Könyvtárak Igazgatóinak Tanácsa (Conference of Directors of National Libraries; a továbbiakban a magyar név rövidítésével: NKIT) 1994-ben egy munkacsoportot hozott létre attól a meggyőződéstől indítva, hogy a kormányok jogszabály révén biztosítsák a nemzeti könyvtárak számára a köteleespéldányokat a nem nyomtatott kiadványokból is. Azért foglalkoztak kiemelten az elektronikus publikációkkal, mert azok jelentik a mai információhordozók közül a legnagyobb kihívást a nemzeti könyvtárak számára.

Egyes prognózisok szerint ugyanis öt éven belül általános gyakorlat lesz az, hogy a kézikönyvek a nyomtatott változat mellett elektronikus változatban is megjelennek, tíz éven belül pedig dominánssá válik az elektronikus változat.

Az elektronikus technikákkal videók és újabban hangfelvételek tárolására és átvitelére is mód van. Előretörőben vannak a multimédia elektronikus kiadványok.

A munkacsoport hat tagú volt, egy ausztrál, egy kanadai, egy francia, egy norvég, egy dél-afrikai és egy angol szakemberből állt. A munkacsoport 1996 augusztusában a pekingi IFLA-konferencián terjesztette be jelentését.

A jelentés irányelveket tartalmaz arra nézve, hogy az elektronikus publikációk köteleespéldány-szolgáltatására vonatkozó jogszabály-javaslatot hogyan kell elkészíteni, továbbá a jogszabályt hogyan kell végrehajtani, azaz hogyan kell az elektronikus publikációk gyűjteményét létrehozni és működtetni. Eredetileg négy függelékkel tervezték a jelentéshez, olyan országok gyakorlatát bemutatandó, amelyekben már működik az elektronikus publikációk köteleespéldány-szolgáltatása. Végül a franciaországi és a kanadai példa ismertetését mellékeltek, a norvég nemzeti könyvtár és a Kongresszusi Könyvtár esettanulmányát pedig a későbbiekben publikálják.

A munkacsoport jelentése nem érint olyan kérdéseket (például a köteleespéldány-szolgáltatás általános elveit és gyakorlatát), amelyeket másutt már megfelelően tárgyaltak. Csak utal például az Unesco 1981-es irányelveire (Guidelines for legal deposit legislation) és az Európai Bizottság 1996-os jelentésére egy 1995. december 18-i luxemburgi szemináriumról (A study of issues faced by na-

tional libraries in the field of deposit collections of electronic publications). A jelentés abból indul ki, hogy a kötelezpéldány-szolgáltatás célja kettős: az archív megőrzés és a nemzeti kiadványtermés számbavétele.

1. Az elektronikus publikáció definíciója

Az elektronikus publikálás azt jelenti, hogy az elektronikus kommunikáció eszközeivel teszik az információt a nyilvánosság számára hozzáférhetővé. Az elektronikus publikációkat számítógépeken tárolják, számítógépes képernyőn vagy nyomtatásban jelenítik meg. Az előállítási folyamat során nem feltétlenül alkalmaznak elektronikus technikákat egészen annak végső fázisáig (tehát az előállítási folyamat lehet csak részben elektronikus).

Az elektronikus publikációknak már számos válfaja létezik:

- nyomtatott kiadványok (könyvek, folyóiratok stb.) elektronikus megfelelői,
- interaktív adatbázisok (pl. bibliográfiai, statisztikai, térinformatikai, képi vagy szöveges),
- interaktív multimédia (pl. játékok),
- szoftver és szakértői rendszerek,
- új publikálási formák, például a számítógép-hálózatokon elérhető hirdető-táblák, vitafórumok, preprintek.

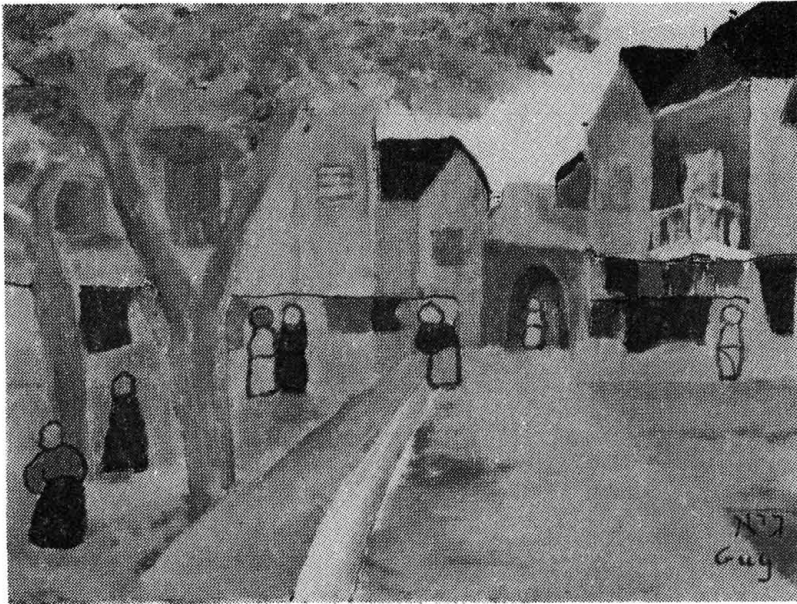
Az elektronikus publikációk egyrészt diszketten, CD-ROM-on vagy más offline hordozón férhetők hozzá vagy pedig a számítógép-hálózatokon, online szolgáltatók közvetítésével vagy közvetlenül a felhasználók számára. Megjelenhetnek csak elektronikus változatban vagy párhuzamosan papírra nyomtatva is. Retrospektív publikálás is lehetséges, amikor a jobb hozzáférés, a tartalom megőrzése és új művek előállítása során korábban megjelent műveket konvertálnak elektronikus formába.

A szerzők ki is kerülhetik a hagyományos kiadási megoldásokat és műveiket a hálózatokon is közreadhatják. Ennek jövőjére vonatkozóan még sok a kérdés: elfogadják-e ezeket publikációnak a tudományos minősítés során; hogyan lesznek hozzáférhetők; hogyan kell őket kezelni; hogyan fizetnek értük. Minderről az olvasói igények döntenek majd. Az elektronikus és a nyomtatott kiadványoknak is vannak előnyeik: információkeresésre alkalmasabb az elektronikus, olvasásra pedig a nyomtatott változat.

A jelentés az online és offline, a párhuzamos és a csak elektronikus publikációkkal egyaránt foglalkozik. Tárnyának tekinti a retrospektív publikálást is.

2. A jogszabály előkészítése

A törvényhozás idő- és munkaigényes feladat, amelynek nincsenek jól körülírható szabályai. A munkacsoport ezért azt látta célszerűnek, hogy tagjai és más országok tapasztalatai alapján tanácsokat adjon a meglévő törvények módosításához vagy a kifejezetten az elektronikus publikációkra vonatkozó új jogszabályok létrehozásához. A jelentés egyik függeléke ilyen törvénnyel már rendelkező

Szájjal festette I. Gia

ill. illet tervező országok gyakorlatába enged betekintést, másik függeléke pedig olyan országokéba, amelyekben már e jogszabályok alapján folyik az elektronikus publikációk kötelepéldány-szolgáltatása.

1. Ki kezdeményezze a javaslat kidolgozását?

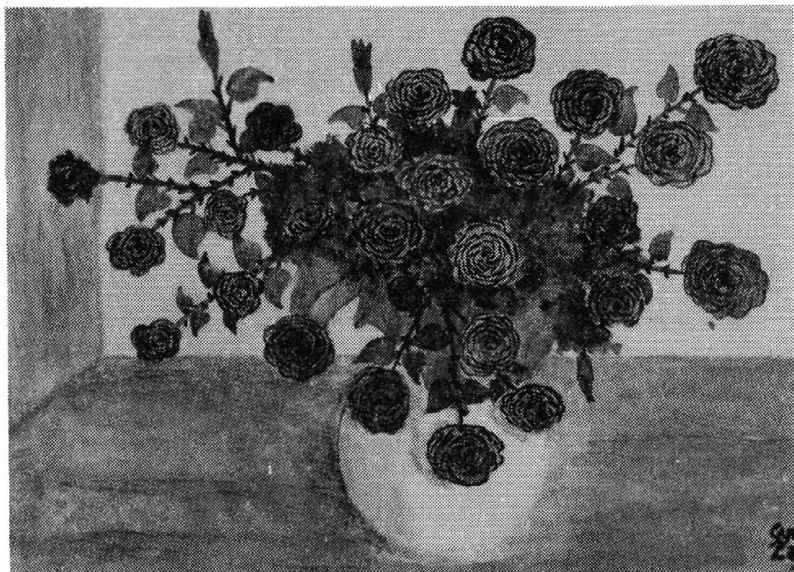
Az eddigi tapasztalatok alapján célszerű, ha a javaslat kidolgozására egyetlen intézmény, többnyire a nemzeti könyvtár vállalkozik. Ezt támasztja alá Ausztrália, az Egyesült Királyság és Spanyolország példája.

Ritkábban fordul elő, hogy valamely kormányzati szerv veszi kezébe a kezdeményezést. Ez történt Franciaországban, Dániában és Finnországban.

** Kiket érint ez a jogszabály?*

A javaslatot olyan valaki készítse, aki befolyásolni tudja a kormányzatot és a folyamat során konzultálni tud mindazokkal, akiket a majdani jogszabály érinteni fog: a használókkal, a kiadókkal és a megőrzésre vállalkozó intézménnyel, továbbá a finanszírozókkal.

A használók tanácsokkal szolgálhatnak a dokumentumok körére, az őrzés helyére, a hozzáférési feltételekre vonatkozóan. A kiadókat azért érdemes bevonni az előkészületekbe, hogy eloszlassuk a félelmüket, hogy elvesztik az ellenőrzést a kiadványaik felett és haszontól esnek el. Ki kell emelni számukra a publicitás és a hosszútávú megőrzés előnyeit. A megőrzésre szóba jöhető intézmények köre lényegében már adott, kialakult a nyomtatott kiadványok kötelepéldány-szolgáltatása során.

Szájjal festette Gyurcsó Lajos

3. Milyen legyen a jogszabály?

A javaslatot a lehető legegyszerűbben kell megfogalmazni.

A kötelezpéldány kérdését vagy külön jogszabály (Franciaország, Finnország, Svédország), vagy a szerzői jogi rendelkezés (Ausztrália, Egyesült Királyság), vagy a nemzeti archívumra vonatkozó rendelkezés (Kanada, Németország és Spanyolország) szabályozza.

A szerzői joggal azért szokták összekapcsolni a kötelezpéldány-szolgáltatást, mert úgy vélik, hogy a kiadványok számbavétele garantálja a szerzői jogi védelmet is. Ausztráliában ezt a gyakorlatot meg is kívánják tartani, az Egyesült Királyságban viszont arra készülnek, hogy különválasszák a kötelezpéldány kérdését a szerzői jogtól. A nemzeti archívumról szóló törvény hátránya, hogy a kötelezpéldány-szolgáltatást annak funkciójából kiindulva szabályozza, ugyanakkor nem tér ki más gyűjteményekre.

A munkacsoport azt javasolja, hogy az elektronikus publikációk kötelezpéldány-szolgáltatása a nyomtatott dokumentumokról szóló, meglévő jogszabályokban kapjon helyet.

4. Mire terjedjen ki a jogszabály?

A kötelezpéldány-szolgáltatás a nemzeti kiadványtermésre vonatkozik. Az elektronikus publikációk esetében a kiadvány eredetét nehezebb meghatározni, ezért át kell gondolni, hogy mit kell gyűjteni és hogy. A CD-ROM-ok például a nyomtatott dokumentumokhoz hasonlóan kezelhetők, de az elektronikus hálózati publikációk összetettebbek, előállításuk és terjesztésük több országhoz is köthető. A jogi szabályozásnak meg kell határoznia, hogyan alkalmazható az országhatár fogalma.

5. Milyen elektronikus publikációkat tartalmazzon a jogszabály?

A munkacsoport azt javasolja, hogy a jogszabály minél tágabb legyen, terjedjen ki a csak elektronikus formában publikált dokumentumokra és a párhuzamos publikációkra egyaránt. Néhány országban ezt úgy oldották meg, hogy nem jelölték meg a kiadványok formátumát, hogy a későbbiekben ne zárjanak ki újabb dokumentumtípusokat. Egyes országokban (Olaszország, Svédország, Németország, Franciaország) az új jogszabály nem terjed ki az online elektronikus publikációkra. A Kongresszusi Könyvtár már rendszeresen megkapja a CD-ROM-okat, de nem jogosult az online publikációk begyűjtésére. A szellemi tulajdonról és a nemzeti információs infrastruktúráról szóló 1995-ös „white paper” hangsúlyozta a jogszabály-módosítás szükségességét.

A munkacsoport úgy véli, hogy ha kétség merül fel, inkább tanácsos szerepeltetni, mint kizárni dokumentumtípusokat, továbbá nem pártolja az offline és az online publikációk közötti különbségtételt.

6. Hogyan kell konzerválni az elektronikus publikációkat?

Az elektronikus formátumoknak rövid az élettartama, ha csak nem gondoskodnak arról, hogy más formátumba konvertálhatók illetve felfrissíthetők legyenek. A jogszabály megfogalmazásakor ügyelni kell arra, hogy az őrző hely jogosult legyen állományvédelmi indíttatásból átmásolni, konvertálni, felfrissíteni vagy áttelepíteni a letétbe helyezett dokumentumokat. Norvégiában az 1989-es kötelezpéldány-törvény felhatalmazza a nemzeti könyvtárat a konzerválási célú másolatkészítésre. Az ausztrál nemzeti könyvtár már kérte, hogy a szerzői jogi törvény módosítása tegye ezt lehetővé. A kanadai szerzői jogi törvény, amely most került a parlament elé, azt szeretné elérni, hogy a könyvtárak más formátumú másolatot készíthessenek valamely műről, ha az eredeti formátum elavul vagy az eredeti használatához szükséges technika nem áll rendelkezésre. A British Library is szeretné elérni a vonatkozó törvény hasonló szellemű módosítását.

A munkacsoport elismeri, hogy az elektronikus publikációk konzerválása fejlődő terület, olyan kérdés, amellyel külön kell foglalkozni. A másolási jogot mindenképpen biztosítani szükséges. A nyomtatott kiadványok kötelezpéldányaival kapcsolatos jogszabályok már tartalmazhatnak erre nézve utasításokat, ezeket igen fontos lenne kiterjeszteni az elektronikus formátumokra is.

7. Milyen terminológiát használjon a jogszabály?

Az egyes országokban létrejött jogszabályok eltérő szakkifejezéseket használnak. A norvég jogszabályt, amely elsőként tért ki a nyomtatott kiadványok mellett a nem nyomtatottakra is, sok országban (például Ausztráliában, az Egyesült Királyságban, Dániában) modellként alkalmazták. A norvég jogszabály információhordozóról (nyomtatott vagy nem nyomtatott információátviteli eszköz), dokumentumról (valamely információhordozó egy vagy több azonos másolata, amelyen az információt tárolják, hogy a későbbiekben azt elolvassák, meghallgassák, bemutassák vagy sugározzák), kiadóról, előállítóról és importőrrel szemben. Az Egyesült Királyságban a használt kifejezések és meghatározásaik jegy-

zékét mellékeltek is az új jogszabályhoz. A kanadai nemzeti könyvtár a „könyvek” köteleespéldány-szolgáltatásáról beszél, könyvön a könyvtári dokumentumok minden formáját érve. Németországban „nyomtatott műveket” említenek, amelyek közé sorolják – igen liberálisan – a fizikai formában terjesztett elektronikus és egyéb nem nyomtatott dokumentumokat is. A bajor jogszabály a „szöveg” megnevezést használja, és beleérti a szöveges hangfelvételeket, a kottákat és a zene egyéb grafikus megjelenítéseit, a térképeket, atlaszokat és képi ábrázolásokat.

A munkacsoport azt ajánlja, hogy az új jogszabályok létrehozása során törekedni kell a kiadvány, könyv és nyomtatás kifejezések liberális értelmezésére, ugyanakkor a következetes szóhasználatra. Felhívja a figyelmet arra, hogy érdemes megfontolni a norvég jogszabály alkalmazását modellként.

8. Hol őrizték az elektronikus publikációkat?

A munkacsoport ésszerűnek tartja, hogy a nemzeti könyvtár döntsön az elektronikus dokumentumok tároló helyéről, ha csak nincs más országos intézmény, amely már foglalkozik az elektronikus publikációk gyűjtésével. A munkacsoport azt feltételezi, hogy a legtöbb helyen a nemzeti könyvtár gyűjteménye őrzi majd meg az elektronikus publikációkat. A munkacsoport felhívja a figyelmet az Egyesült Királyságra, ahol a készülő új jogszabály azt javasolja, hogy miniszteri szinten döntsenek arról, hogy az egyes dokumentumok hol kerüljenek elhelyezésre (t.i. a nemzeti könyvtárat ne vádolhassák azzal, hogy csak a saját gyűjteménye fejlesztésére törekszik).

Sajátos probléma merül fel a multimédia dokumentumok esetében, amelyek hangot, képet és szöveget egyaránt tartalmaznak. A norvég jogszabály ezt úgy oldotta meg, hogy a multimédia termékeket a domináns információhordozó alapján osztályozza.

9. Hogyan történjen az új jogszabály alkalmazása?

A munkacsoport jóváhagyólag elfogadja a fokozatos megvalósítás gyakorlatát. Kanadában például jelenleg CD-ROM-okat és CD-I-ket gyűjtenek, és kísérletek folynak az online publikációk gyűjtése és tárolása terén. Az Egyesült Államokban a Kongresszusi Könyvtár négyféle megállapodást kötött a CD-ROM-kiadókkal: 1. a kétpéldányos köteleespéldány-szolgáltatásról és a két munkaállomáson történő használatba adásról, 2. az egypéldányos letétről hálózati használatra, 3. a letöltés engedélyezéséről, 4. a CD-ROM-ok használatáról általában. Az USA-ban a szövetségi jogszabályok kódexe 1993 óta tér ki a nem nyomtatott dokumentumok kötelező beszolgáltatására. A jogi szabályozás bővítését szándékosan visszafogják, jogi stabilitásra törekszenek.

Norvégiában a nemzeti könyvtár jogosult köteleespéldányra a nem nyomtatott kiadványok minden típusából. A gyakorlatban technikai lehetőségei alapján maga határozza meg, hogy mit kíván gyűjteni.

Az Egyesült Királyságban és Ausztráliában a jogi szabályozás kibővítésére olyan értelmű javaslatokat tettek, hogy a köteleespéldány-szolgáltatás működési részletei ne magában a jogszabályban, hanem a kapcsolódó rendelkezésekben szerepeljenek.

A British Library szerint a jogszabálynak a következőkre kell kitérnie: a beszoigáltatandó publikációk meghatározása, a beszoigáltatási eljárás módja, a beszoigáltatás felelőse, a letét kijelölt helye, a letéti hely számára előírt speciális kezelési eljárások, a beszoigáltatás ösztönzése és elmulasztásának szankciói.

Spanyolországban a Bibliográfiai Intézet igazgatója dönt a dokumentumtípusok beszoigáltatását illető vitás kérdésekben. Az Egyesült Királyságban az a javaslat született, hogy a kiadóktól, előállítóktól és letéti helyektől független testület döntsön ezekről.

3. Az elektronikus publikációk kezelése

Az elektronikus publikációk könyvtártechnikai feldolgozásáról is gondoskodni kell, ha beszerzésüket nem tekintjük öncélnak.

Regisztrálni szükséges őket a nemzeti bibliográfiában, gondoskodni kell konzerválásukról és használatba adásukról. Mindez némileg másképp történik, mint a nyomtatott kiadványok esetében, és egyes munkafolyamatok kölcsönösen függenek egymástól. Az elektronikus publikációk bibliográfiai rekordjait például módosítani kell, amikor a dokumentum tartalmát más tárolóeszköze konvertálják. A tárolóeszköz és a számítógépes környezet meghatározza a hozzáférés módját és a konzerválási igényt is.

A nemzeti könyvtár az elektronikus publikációk kapcsán jelentős problémákkal szembesül: rendelkezik-e megfelelő eszközökkel és szakértelemmel a használatba adáshoz, a kiadóktól megkapja-e majd a szükséges technikai információkat stb.

A tanulmány függelékeiben az egyes alább ismertetett munkafázisokra nézve gyakorlatias szempontok olvashatók. Ezeket, amennyire lehetséges volt, beépítettük az ismertetésbe.

1. Állományépités

Átfogó kötelempéldány-szoigáltatásra és a nemzeti könyvtárban átfogó állományépitési politikára van szükség. A nemzeti könyvtár ugyanakkor nem kötelezhető arra, hogy mindent elfogadjon, hanem a válogatás elveit rögzítő állományépitési politikát kell megfogalmaznia.

A nem nyomtatott dokumentumok új, eddig ismeretlen kérdéseket vetnek fel. Néhány elektronikus dokumentum nyomtatott dokumentum megfelelője, el kell tehát dönteni, hogy a könyvtár mindkét formátumot gyűjti-e. A munkacsoport erre nézve nem kíván ajánlással élni. Felsorolja viszont, hogy mire kell tekintettel lenni: mennyire azonos a tartalom, milyen az egyes formátumok értéke a tartalom megjelenítése szempontjából, mennyire egyszerű a hosszútávú konzerválás. Hasonlóképpen dönteni kell akkor, ha a kiadványt többféle elektronikus változatban lehet beszerezni (pl. IBM és Macintosh, online és offline).

Egyes nemzeti könyvtárak a nyomtatott formában nem közreadott kiadványokkal kezdik a gyűjtést, mások a nyomtatott formátumban régóta gyűjtött kiadványokat kiegészítő elektronikus dokumentumokkal.

Az elektronikus dokumentumok kiválasztásának kritériumai (tartalom és intellektuális érték) legyenek ugyanazok, mint a nyomtatott dokumentumok ese-

tében. Kezdetben a könnyen kezelhető, szabványos típusú (CD-ROM, CD-I) és formátumú (ASCII, Postscript) dokumentumokra érdemes koncentrálni és fokozatosan bővíteni a gyűjtőkört. Az új kiadók elektronikus kiadványaira kell összpontosítani, az általuk kiadott műveknek valószínűleg nincs nyomtatott megfelelője, így nem lesznek duplumok a nyomtatott gyűjteményhez képest. Olyan elektronikus publikációkat érdemes választani, amelyek helyben tárolhatók. Az adatok formátuma, hordozója vagy a hordozó tartóssága ne legyen válogatási szempont. Ha a jogszabály nem tér ki a földrajzi gyűjtőkörre, a következő legyen a döntés szempontja: az országban hozzáférhető művek, vagy: amelyek kiadója, importőre, terjesztője az országban van, vagy: az országra, népre, kultúrájára vonatkozó művek, vagy: a szerző nemzetisége, vagy: más országok kötelempéldány-szolgáltatásába tartozó kiadványok. Vannak olyan kiadványok is, amelyeket gyakran frissítenek, ezekből – ha hiányoznak rendszeres beszerzésük feltételei – reprezentatív mintákat kell az állományban tartani.

2. Bibliográfiai számbavétel és rekordok előállítása

A munkacsoport javaslata szerint a meglévő nemzetközi szabványok szerint készüljön a bibliográfiai leírás.

A szabványos bibliográfiai rekord a szokásos adatelemekeken kívül kiegészítő információkat is kell, hogy tartalmazzon, vagy pedig csatolni kell hozzá egy külön technikai rekordot annak érdekében, hogy

- felsoroljuk az eredeti kiadványt kísérő összes tételt, és megadjuk lelőhelyét, ha az eltérő,
- leírjuk a tárolási formátumot és hordozót (az eredeti és/vagy az archív példány esetében),
- megadjuk az installáláshoz szükséges információkat,
- leírjuk az archív példány és az eredeti közötti különbségeket, és megadjuk az archív példány lelőhelyét,
- online publikációknál megadjuk az eredeti hálózati lelőhelyet.

Alkalmazni kell a szabványos azonosító számokat (ISBN, ISSN). A gyakran változó kiadványokat időszaki kiadványként kell kezelni, róluk ún. nyitott rekordot kell létrehozni.

Az elektronikus publikációk feldolgozása időigényes. Várhatóan a kiadványok „fejlécében” megjelenő ún. metaadatokra vonatkozó szabványok fejleményei teszik majd lehetővé, hogy az online elektronikus publikációkról könnyebben tudomást lehessen szerezni és őket könnyebben le lehessen írni.

Az elektronikus publikációk esetében állományvédelmi megfontolásokból egyéb információkat is célszerű rögzíteni, például azt, hogy a mű átkerült-e más formátumba, ha igen, mikor, és történt-e tartalmi vagy egyéb minőségi veszteség. Ezidáig nincsenek nemzetközi szabványok az efajta információk rögzítésére.

Az elektronikus publikációkat az egyéb dokumentumokkal azonos katalógusban célszerű feltárni.

A kötelempéldányban részesülő könyvtárak nemcsak katalógusokat állítanak elő állományukról, hanem vállalkoznak a nemzeti bibliográfia előállítására is. Az elektronikus publikációk esetében is el kell dönteni, hogy miképp történjen

feldolgozásuk és bekerüljenek-e a nemzeti bibliográfiába. Az elektronikus publikációk az országos kiadói örökség részei, ezért a munkacsoport ajánlása szerint fel kell őket venni a nemzeti bibliográfiába. Ha lehetséges, törekedni kell az osztott katalogizálásra. (Még sok időnek kell eltelni ahhoz, hogy a nemzeti könyvtárak saját állományuk alapján tudjanak rekordokat szolgáltatni mások számára.)

3. Nyilvántartásba vétel és ellenőrzés

A kiadók számára célszerű irányelveket kidolgozni a kötelezpéldány-szolgáltatáshoz, amelyek térjenek ki a következőkre:

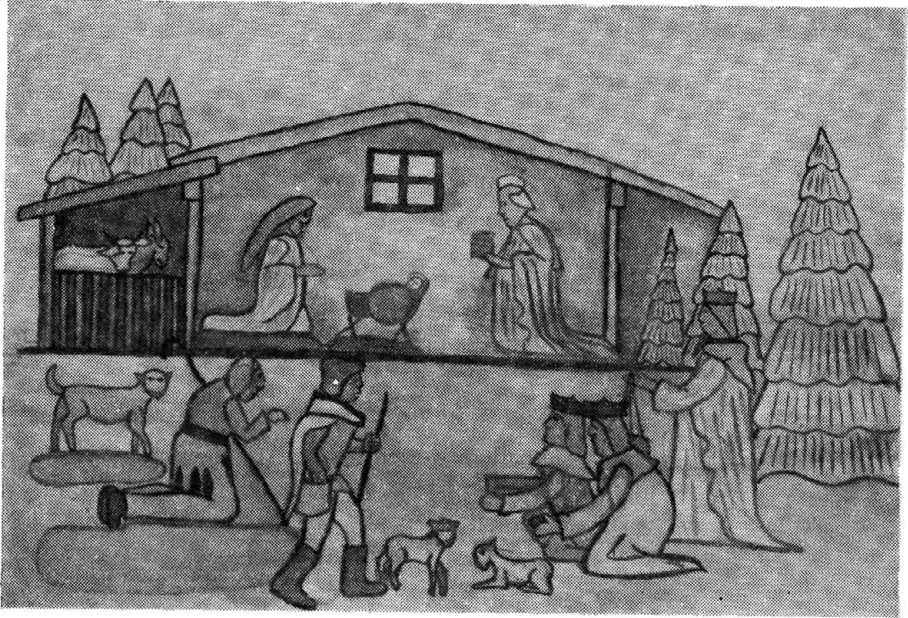
- az elektronikus publikációkból kötelezpéldányt kell szolgáltatni, akár árusítják őket, akár előfizetéssel, licenz-szerződéssel vagy ingyenesen forgalmazzák,
- a beszolgáltatás a kísérő anyagokkal (csomagolás, dokumentáció, segédletek stb.) együtt történjen,
- a használatához szükséges szoftvert és/vagy hardvert is be kell szolgáltatni,
- a kiadványok ne legyenek másolásvédelemmel ellátva,
- a konzerválási célú másolást és a hozzáférhetővé tételt írásos megállapodásban kell szabályozni.

Az elektronikus kiadványok érkeztetése, ellenőrzése, leltárba vétele, reklamálása ugyanúgy történik, mint a nyomtatott kiadványoké. Vannak azonban bizonyos kiegészítő lépések: ellenőrizni kell, hogy a kiadvány a kívánt formátumban érkezett-e be, hogy csatolták-e az alkalmazói szoftvert, valamint a teljes használói és műszaki dokumentációt, rendelkezésre állnak-e az információk ahhoz, hogy az adatokat az eredeti elektronikus hordozóról a konzerválás szempontjából megfelelő hordozóra konvertáljuk. Online publikációknál mérlegelni kell, hogy beszerzésük offline vagy online formában történjen-e. El kell dönteni, hogy dinamikus online adatbázisokat a piacról való kivonásuk előtt vagy azután szerezzük-e be.

A könyvtáraknak tanácsos az elektronikus publikációkat beérkezéskor min-tavétellel nagyon tüzetesen tesztelni (fizikai sérülés látható-e rajta, teljes-e, formátuma és hordozója a kívánt-e, működőképes-e, nincs-e másolásvédelemmel ellátva, nem tartalmaz-e vírusokat). Célszerű kisebb részeit letölteni, hogy ha szükséges, a beszolgáltatóval idejében fel lehessen venni a kapcsolatot. A műszaki teszt eredményeit dokumentálni kell és fel kell tüntetni a katalógusrekordban. A kiadványokon fel kell tüntetni, hogy azok az adott könyvtár állományába tartoznak. Biztosítani kell a jövőbeni használók számára, hogy ellenőrizhessék a dokumentum azonosságát a letétbe helyezettel.

4. Tárolás

A nyomtatott dokumentumoknál szokásos eljárás (kategóriákra válogatás, jelzettelés, a polcon való elhelyezés, a katalógusrekord kiegészítése a jelzettel) mellett az elektronikus publikációknál egyéb műveletekre is sor kerül. A tárolásról a hozzáférési és a használati feltételekről (pl. helyi vagy hálózati használat

Jézus születése. Szájjal festette Gyurcsó Lajos

stb.) szóló megállapodások függvényében kell dönteni. Az egyik megoldás az, hogy a könyvtár minden elektronikus dokumentumát – a beszerzés módjára való tekintet nélkül – integráltan tároljuk. A másik pedig az, hogy több helyen, az egyes hordozók szerint képzett csoportokban.

A tárolási lehetőségeket és azok költségeit célszerű megvizsgálni, a következő tényezők alapján:

- várható használat,
- biztonsági intézkedések (önálló használat vagy közvetítői segítség),
- szerzői jogi kikötések.

Meg kell fontolni, nem célszerű-e egyetlen vagy kevés számú formátumba konvertálni a kiadványokat. Ha emellett döntünk, számolni kell a jelentős kezdeti beruházási költségekkel.

A mágneses hordozók esetében 18 fokos hőmérséklet és 35–40%-os páratartalom, az optikai hordozók esetében 18–22 fokos hőmérséklet és 40–45%-os páratartalom kívánatos.

5. Hozzáférés és visszakeresés

A kötelezpéldányként beszerzett elektronikus publikációkat hozzáférhetővé kell tenni, bár lehetséges, hogy egy bizonyos időszak során a szerzői jog tulajdonosával való megállapodás értelmében még nem engedélyezik a hozzáférést.

Minden könyvtárnak saját szerzői jogi és méltányos használati rendelkezései értelmében kell eljárnia, de egyébként a minél szélesebb körű hozzáférhetővé tételre kell törekednie.

Sok országban még sok a teendő annak érdekében, hogy a nemzeti könyvtárak és a kiadók megértsék egymás szempontjait és megbízzanak egymásban, különösen ami az elektronikus publikációk kötelespéldány-szolgáltatását és elektronikus átvitelét illeti. A könyvtárak nem boldogulnak a kiadók támogatása nélkül, ezért a kiadók számára be kell mutatniuk, hogy műveik publicitása és hosszútávú megőrzése következtében milyen előnyökhöz jutnak. Biztosítékot kell kapniuk nemcsak arra nézve, hogy az általuk kiadott művek tartalmát nem változtatják meg, hanem arra nézve is, hogy a hozzáférést csak nagyon jól körülírt és szigorúan alkalmazott feltételek szerint engedélyezik. A könyvtárak és a kiadók között erről írásos megegyezést célszerű kötni.

A használó számára megfelelő katalógust kell szerkeszteni, írásban kell vele megismertetni a használat feltételeit. Érdemes a könyvtárnak megfogalmaznia a használatba adás feltételeit, például a letöltés mértékét stb. A szerzői jogi rendelkezések és a letétkezelési szabályok betartása érdekében ki kell jelölni egy helyet az elektronikus publikációk használatára. A másolást és letöltést a könyvtári személyzetre kell bízni, a használói munkaállomások erre ne is legyenek alkalmasak.

6. Konzerválás

Az elektronikus publikációk megőrzés során azok tartalmát őrizzük meg. Előfordulhat, hogy az eredeti kiadvány bizonyos interaktív, dinamikus, illusztratív aspektusai elvesznek.

A konzerválás érdekében az adatokat időnként más, újabb hordozóra kell másolni (ezt nevezik frissítésnek). A hardver és a szoftver elavulása következtében az adatokat egyre újabb konfigurációra viszik át (ezt nevezik migrációnak). Néha, kivételes esetben megtartják az eredeti technológiát.

A kiadványokkal együtt mindig meg kell őrizni az azokhoz tartozó dokumentációt is.

A munkacsoport szerint meg kell fontolni a lineáris (statikus és nem interaktív) elektronikus kiadványok tartalmának konvertálását jó minőségű papírra vagy ezüsthalogén mikrofilmre addig, amíg az elektronikus technológia konzerválása terén nem történik előrelépés.

Időszakonként meg kell vizsgálni az állományt: mit őrizünk meg örökre, mit korlátozott ideig és mit selejtezzünk.

7. Finanszírozás

A nemzeti könyvtáraknak, amelyek kötelespéldányokra jogosultak az elektronikus publikációkból, pénzeszközökre van szükségük ahhoz, hogy ehhez megfelelő tárolási helyet, berendezéseket, személyzetet tudjanak biztosítani. A legtöbb könyvtárnak erre kiegészítő, kifejezetten erre a célra szánt pénz nélkül nincs is módja. A pénzüsszeg nagysága a helyi adottságoktól függ. Az eddigi tapasztalatok még nem teszik lehetővé, hogy a költségek nagyságát felbecsüljük.

A nemzeti könyvtáraknak célszerű prognózist készíteniük az elektronikus kiadás várható növekedési üteméről, hogy előzetesen fel tudják mérni a majdán beérkező kötelezpéldányok mennyiségét, a felmerülő munka volumenét, különös tekintettel azokra a tevékenységekre, amelyek a hagyományos, nyomtatott dokumentumoknál nem is jelentkeznek vagy kevesebb időbe kerülnek (pl. a kiadványok minőségének ellenőrzése, a használóknak nyújtott technikai segítség).

4. Következtetések

A tanulmány elsődleges célja az volt, hogy segítséget nyújtson azon országok nemzeti könyvtárainak, ahol már folyik elektronikus publikálási tevékenység, annak növekedése várható, és az elektronikus publikáció a nemzet publikált örökségének részévé válnak. Miní látható, nem lehet gyors és biztos tanácsokat adni arra nézve, hogyan kell eljárni. Sok függ attól, hogy milyen a kultúra és a kulturális örökség helyzete az adott országban. A siker esélyei függnek az információszolgáltatók támogatásának mértékétől is. A nemzeti könyvtárnak meg kell állapodnia a kiadókkal a kötelezpéldányként beszolgáltatót elektronikus publikációkhoz való hozzáférés megfelelő feltételeiről.

A munkacsoport azt tanácsolja, hogy mielőtt új kezdeményezéseket tennék, vizsgáljuk meg a másutt már alkalmazott eljárásokat és gyakorlati megoldásokat. Nincs egyedül üdvöztő megoldás. A jogszabály lehet pl. a kötelezpéldány-törvény. A másik megoldás, hogy a szerzői jogi törvény vagy a nemzeti archívumról szóló törvény tartalmazza. A jogszabályban szereplő elektronikus publikációk köre igen széles lehet. Nem szükségszerű, hogy a nemzeti könyvtár gyűjtse az összes elektronikus publikációt. Ahol van már jogszabály, általában kapcsolódó rendelkezések egészítik ki azt.

A munkacsoport arra bátorítja a jogszabállyal még nem rendelkező országokat, hogy a jogi szabályozásnak tulajdonítsanak nagy jelentőséget. Ehhez adott is irányelveket, de nem tudott kizárólagos tanácsokat adni, mert igen sok függ a nyomtatott dokumentumoknál alkalmazott gyakorlattól, a jogi keretektől, a szabályozásba bevonni kívánt elektronikus publikációk körétől, éves mennyiségétől. A munkacsoport véleménye szerint az elektronikus publikációk soha nem lépnek kizárólagosan a nyomtatott dokumentumok helyébe. A nyomtatott és az elektronikus kiadványokra vonatkozó jogszabályoknak egymás mellett kell létezniük és minél hasonlóbbaknak kell lenniük egymáshoz, hogy minél egyszerűbb legyen alkalmazásuk.

**Az összefoglalót készítette:
Hegyközi Ilona**

A dunántúli régió könyvtári rendszerének vizsgálata

Ezúton is elnézést kérek mindenkitől, akik hiába vártak a Könyvtári és Informatikai Kamara 1996. évi küldöttgyűlésén: az autópályán tomboló homokvihár erősebbnek bizonyult igyekezetemnél. A szerkesztőség jóvoltából azonban közzé tudjuk tenni a most folyó felmérésről a legfontosabb tudnivalókat.

1994 őszén, egy szombathelyi látogatás alkalmával szokásos szakmai vitánkat folytattuk dr. Tóth Gyula tanszékvezető főiskolai tanárral, a könyvtári rendszerről és szolgáltatásairól. A vita elsősorban a kistélepülések könyvtári ellátásáról folyt; ennek során nem áttalottuk jól működőnek nevezni a Zala megyei hálózati rendszert, mire ő azonnal visszakérdezett: „Honnan tudjátok, hogy jó? Az még nem minden, hogy működik, ez másokkal is előfordul...”

A kérdés az elevenünkbe vágott, hiszen a közkönyvtárak a rendszerváltozás óta egyebet sem tesznek, mint a helyüket keresik: vergődnek állam és önkormányzatok, helyi és megyei fenntartók között. Kísérleteznek mindenféle kapcsolatrendszerek és szolgáltatások kiépítésével – ami egyébként nagyon is helyénvaló, hiszen mindenkinek elsősorban a maga közegében kell megélnie; ugyanakkor a szakmai bizonytalankodás, a megengedő jellegű jogszabályok, a megfogható, korszerű normatívák hiányának hatására a kísérletezés, a sokszínűség egy teljesen zűrzavaros állapot kialakulásához vezetett. Tisztázatlan a fenntartói és a működtetői felelősség, vitatott a kötelező és szabadon választott szolgáltatások köre, átláthatatlan a térítések, költségáthárítások gyakorlata. A zavaros helyzet tálcán kínálja a restriktió számára a könyvtári szolgáltatások visszafejlesztésének lehetőségét, miközben a kulturális kormányzat is, az érdekvédelmi szervezetek is kóros információhiányban szenvednek az általuk képviselt területek helyzetét illetően. Ez érlelte meg a gondolatot, hogy nézzünk szembe elemző, tényfeltáró módon a könyvtári terület problémáival.

A kezdeményezést a Deák Ferenc Megyei Könyvtár vállalta magára. Először a Veszprémi Akadémiai Bizottság Könyvtártudományi Munkabizottságával konzultáltunk: dr. Tóth Gyula, a munkabizottság elnöke első perctől támogatja munkánkat. A vizsgálatban való közreműködésre felkértük a kilenc dunántúli megyei könyvtárat: mindenki igent mondott!

Eredetileg a kistélepülések könyvtári ellátását szerettük volna feltérképezni; a kelet-dunántúli nagytelepülésses megyék (Tolna, Fejér) részben a kontroll, részben a kapcsolatrendszerek miatt kerültek a vizsgálatba. A szempontrendszert a Deák Ferenc Megyei Könyvtár munkatársai dolgozták ki; a szempontsor kitért az önkormányzati könyvtárak működésének megyei és helyi szabályozására, a megyei könyvtárak szolgáltatásaira a hálózati gondozásra, a központi könyvellátás módozataira. Az 1995. június 6-án, Zalaegerszegen megtartott értekezleten

a résztvevő könyvtárak és a VEAB képviselője megvitatták a felmérés szempontjait, és megállapodtak a vizsgálat lefolytatásában. A szempontsor alapján a résztvevők vállalták, hogy „önátvilágító” módon elkészítik saját könyvtárak és megyei hálózatuk helyzetének feltárását. Erre a módszerre az idő rövidsége, valamint a tudományos apparátus hiánya miatt fanyalodtunk. Természetesen ennek logikus következményeképpen nem egységes szerkezetű és kidolgozottságú anyagok készültek: ám a metodikai bizonytalanságokat ellensúlyozzák az igen informatív, a közművelődési könyvtári ellátás jelenlegi módszereibe és gyakorlatába betekintést nyújtó „önfényképek”.

A vizsgálati anyagok 1995 végére készültek el: első elemzésüket – a kistéleplések ellátását illetően – Bangó Béla, a Deák Ferenc Megyei Könyvtár nyugalmazott igazgatóhelyettese végezte el; erről előadást is tartott a MKE Zala megyei Szervezetének decemberi taggyűlésén (a szervezet anyagilag is támogatta a vizsgálatot!). Előadásában kiemelte, hogy a kistéleplések ellátása elsősorban ott tekinthető megoldottnak, ahol a rendszerváltozás után gyorsan kerestek valamilyen megoldást a tanácsi könyvtári hálózat önkormányzati könyvtári hálózattá alakításában, ennek szervezeti formát is tudtak adni és sokszálú munkakapcsolattal töltik ki azt. A „későn ébredő” területeken már lépéshátrányba kerültek a könyvtárak, nagy előnyt jelentett, hogy – főleg a Nyugat-Dunántúlon – nem engedték szétesni az ellátórendszereket, melyek mind a mai napig a legcélszerűbb ellátási formát jelentik a kistéleplések számára.

Bangó Béla egyúttal jelezte azt is, hogy a vizsgálati anyag számtalan olyan problémát hozott a felszínre, amely további elemzéseket kívánna meg. Ugyanez volt a véleménye dr. Tóth Gyulának is, aki több tucat kérdést fogalmazott meg az 1996 januárjában Szombathelyen megtartott konzultáción. Elvben meg is állapodtunk a folytatásban; de anyagi ereje, kapacitása a VEAB-nak is, könyvtárunknak is véges. Próbálkoztunk a KMK-nál is, de az átalakuló szervezet vezetése nem vállalkozott ilyen ilyen vizsgálatok lefolytatására. Szerencsére, a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtártudományi Szakkollégiuma pályázati kiírásában gondolt erre a területre is; ezt a lehetőséget megragadva ismét konzultáltunk a dunántúli megyei könyvtárak vezetőivel, valamint a KIK elnökségével és a városi könyvtári, illetve a munkahelyi könyvtári tagozat képviselőivel a folytatásról. Miután mindannyian egyetértettek, benyújtottuk a pályázatot, melynek szempontjait az 1996. május 13-án Veszprémben tartott értekezletünkön fogadtuk el. Eszerint hét munkacsoportot hozunk létre, melyek vizsgálják

- a megyei és a városi könyvtárak helyzetét, szolgáltatásait és kapcsolatrendszerét (koordinátor: Kiss Gábor)
- az önállóan szerzeményező (községi) könyvtárak helyzetét, szolgáltatásait (koordinátor: Szalai Gáborné)
- az ellátórendszerek működését, szolgáltatásait (koordinátor: Takács Hajnalka)
- a kettős funkciójú (iskolai–közművelődési) könyvtárak helyzetét (koordinátor: Kiss Gábor)
- a közművelődési és egyéb (intézeti, szak-, felsőoktatási) könyvtárak kapcsolatrendszerét (koordinátor: Tuba László)
- a munkahelyi könyvtárak helyzetét, szolgáltatásait, a nyilvános könyvtári ellátásba való átfordítás lehetőségeit (koordinátor: Antal József).

A Nemzeti Kulturális Alap 300 ezer forinttal támogatja a felmérést. Így lehetővé válik a költségek egy részének megtérítése, az 1996 januárjára tervezett VEAB konferencia megszervezése, az ajánlások, elemzések elkészíttetése és kiadása.

A lehetőséget ki kell használni: 1996. június 10-én, a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárban a koordinátori értekezlet meghatározta a vizsgálat általános szempontjait, s a koordinátorok ismertették elképzeléseiket az egyes munkaterületekre vonatkozóan. Szeptemberre várhatóan elkészülnek a kérdőívek, melyeket az ősz folyamán kell kitölteni, és a feldolgozókhöz visszajuttatni.

Az említett konferenciára a munkacsoportok elkészítik jelentéseiket, melyeket a tanácskozáson meg lehet vitatni. Nagyon szeretnénk, ha munkánk eredményeit mind a könyvtári törvénykezésben – különösen a törvényt követő rendeletekben, szakmai irányelvekben –, mind pedig a mindennapi munka során hasznosítani lehetne.

Különösen fontosnak tartjuk, hogy egy kulturálisan is, infrastrukturálisan is erős kohéziót mutató régiót vizsgálunk, melynek részterületei nemcsak a közvetlen szomszédokkal, de távolabbi területekkel is kapcsolatba kerülhetnek, tapasztalatokat vehetnek át, – gondoljunk a kistelepülések ellátására, a több megyére kiterjedő közhasznú-információs szolgáltatásokra, a NIIF Regionális Centrumok működésére. A közös munkához elengedhetetlen a minél szélesebb körű információáramlás, a struktúrák összehangolása. Ehhez persze az is kell, hogy a vizsgálatban résztvevő személyek, intézmények, megyei, városi, munkahelyi könyvtárak érdemi válaszokat adjanak a felmérésekre. Amennyiben pedig az ország más részein is hasonló munkába kezdenek, készségesen állunk rendelkezésükre.

Kiss Gábor

Könyvtár és médiák*

Kérem, engedjék meg, hogy bevezetésképpen magáról a *média* szóról – annak használatáról – tegyünk említést.

E szót a magyar nyelv ebben a formájában – tehát a latin többesszámú alakban – vette át, és egyesszámban használja. A *médi*um – a latin egyesszám – szintén átkerült a magyarba, de mást jelent: okkult cselekmény szereplőjét. *Médiák* helyett *médi*umokat mondani olyan, mintha valaki az *opuszok* könyve kifejezést erőltetné az operák könyve helyett. Zavar-e valakit, amikor *rekv*ietet mondunk halottainkért, a kettős akkuzatívusz?

Magyarázni a szót, értelmezni használatát különben sem felesleges. Németül például a *Media* zöngés felpattanó zárhangot vagy a vér- illetve nyirokedényrendszer egyik falrétégét jelenti. Az angolból a *Media Man* került át – csakúgy, aho-

*Elhangzott a Gábor Dénes Főiskolán a Magyar Informatikusok I. Világtalálkozója alkalmából 1996. augusztus 17-én.

gyan a „sómen” – valamint a nyilvánvaló nyelvi hatás, mely alól senki sem vonhatja ki magát. Ugyanakkor viszont bármely etimológiát követjük is, mindenütt fölbukkan az eredeti jelentés: a középen állás ténye, a közbülső helyzet, a közvetítés feladata, mellyel az azt teljesítő szolgálja a közösséget – hogy a magyar szócsaláddal is nyomatékosítsuk a fogalmi összetartozást.

*

Adatot, információt megjelenése óta közvetíteni kell. A feladat ősbibb, mint maga az emberiség: a méhek is eltáncolják egymásnak, hogy hol van a mézlelőhely. Valamiféle gnosztikus tudás tisztán filozófiai értelemben persze létezhet önmagában, de a közösség számára csak információ formájában válik hasznossá. Az adatot pedig hordozni kell. Az adathordozók és az őket mozgató, használó gépek együttesen olyan rendszert alkotnak, amely az adatszerkezeteket határozza meg. Az adatszerkezetek pedig meghatározzák azon algoritmusaink – végső soron gondolkodásunk – szerkezetét, amely algoritmusok ezeken az adatszerkezeteken operálnak. Az informatika története – és kicsit a kultúra története is – éppen ezért az adathordozók története.

Amikor az írás megjelent, vele az ember lefényképezte a kimondott szót. *Verba volant, scripta manent* – a szó elrepül, az írás megmarad – hirdette kevélyen a feltaláló, de nem hull-e vissza fejére a latin bölcsesség csak kicsit más fordításban: A szó szárnyal, az írás elmarad – vánszorog?

Kellett-e, kell-e féltenuünk a színpadon előadott dráma műfaját az írásbeliségtől vajon? Ugye, nem? Szerződéseket írni és aláírni kell, az Antigonét viszont játszani, eljátszani kell – és fog kelleni az ítélet napjáig. Az egyik dologra az egyik eszköz való, a másik dologra a másik.

Kézírásunk a sajátunk, aláírásunkat semmilyen nyomdai eljárás nem pótolja. Csakugyan igaz, hogy a könyvnyomtatás feltalálása – az adathordozás technikájának forradalmi változása – mérföldkő a kultúra történetében, ámde ugyanígy igaz az is, hogy a kézírás szerepe azokon a területeken változatlanul megvan a mai napig, amelyekben a nyomtatás nem képes őt helyettesíteni.

A leírt betű Európában (és az Új Világban) évszázadokon át egyeduralkodó marad, majd a XX. sz. kideríti róla, hogy voltaképpen egyfajta kód. Ha pedig az, akkor átkódolható, az egyenértékű jelsorozat akár kételemű „ábécével” is megalkotható, azaz kettes számrendszerben digitalizálható.

Merőben új perspektíva nyílt az adathordozás számára, a versenyfutás a mai napig nem ért véget, az alapfeladat azonban változatlan: a kettes számrendszer számjegyeit, a 0-át és az 1-et kell tárolni. A verseny téje pedig ez: lehetőleg minél többet, lehetőleg minél kisebb helyen, lehetőleg minél kisebb hozzáférési idő biztosításával.

Kitűnő kollégám, a marosvásárhelyi illetőségű Fülöp Géza a Könyvtári Figyelőben nemsokára megjelenő írásában Umberto Ecót idézi. „Optimista vagyok – mondja Eco –, ezért írok könyveket. Másképp számítógépeket szerkesztenék.” Fülöp Gézával és szándékával teljes mértékben egyetértve is bizvást megnyugtathatjuk a Rózsa neve íróját: optimizmusát megőrizheti számítógép-szerkesztés közepette is. Ahogyan az Antigonét játsszák nem félve attól, hogy le van írva,

ahogyan Tatjana kézzel írt Anyeginnak, tekintet nélkül a nyomtatás lehetőségére, ugyanúgy fogunk ölnkbe ejtett nyomtatott lapok felett elmerengeni akár Eco, akár Fülöp Géza gondolatain, mindaddig, ameddig az ember a szellem és a lélek teljesítményeit élvezni képes.

Igyekeznünk kell a jót a jóval szemben nem kijátszani, hanem egyiket is, másikat is egymás mellett tovább fejlődni hagyva lehetőség szerint mindannyiunk javára fordítani. Esélyt hagyni az emberiségnek, hogy kimondott szavával, majd leírt betűivel, később nyomtatott lapjaival, most pedig digitális alapú adathordozóival – Czákó Gábortól származó kifejezéssel élve – újra és újra beléphessen a történetbe.

Amikor médiákról a legtágabb értelemben beszélünk, akkor ideértünk minden hordozót, amelyet az emberiség valaha információk rögzítésére, továbbítására, közlésére használt. (Vegyük észre, hogy az adat rögzítése is közvetítés, csak éppen nem térben, hanem időben?) *Ur-Ba'u*, Kodolányi remekbe szabott karaktere, a *Vízözön* könyvtárosa médiákkal dolgozik, amikor agyagtáblácskáit rendezgeti; ugyanígy tesz azóta minden könyvtáros. A könyvtár tehát médiatár, mégpedig a lehető legszélesebb körű használatba adott közgyűjtemény. Kicsodák tehát a könyvtárosok, kik azok a szakemberek, akik ennek az erőforrásnak a közreadásában közreműködnek?

– A gyógyszerész-modell

A könyvtáros olyan, mint a gyógyszerész. Nem ő az orvos, a gyógyszert nem ő írja fel. De őnála fordul meg sok vény, azaz sok orvosi tudás és sok beteg. Logikai értelemben ő az a hely, ahol felgyűlik a *formulae normales* adattár, a receptgyűjtemény, az eszköz, melynek segítségével egyetlen orvos tudása sokkal több betegnek szolgálhat a gyógyulására, mint ahánnyal az illető orvos egész életében találkozhat.

– A benzinkutas-modell

Amint azt Maxwell „démoni” gondolatkísérlete óta tudjuk, az információ egyenértékű az energiával. Éppen ezért aki információval töltkezik, tulajdonképpen feltankol: energiahordozót vesz magához. A könyvtár egy ilyen töltőállomás. Lehetnek önkiszolgáló kútjai is, de a könyvtáros – a benzinkutas – minden esetben rendelkezésre áll.

– A karmester-modell

A könyvtáros olyan, mint a karmester. Nem ő játssza a zenét. Mégis övé az előadás. Lehetetlenség lenne, hogy az előadók mind egymásra figyeljenek: túl sokan vannak hozzá. A művészek figyelmét és teljesítményét az ő személye összegzi, rajta keresztül jut vissza hozzájuk és végül a közönséghez.

Az ENSZ egyik kiadványa az *International Standard Industrial Classification of all Economic Activities* (= gazdasági tevékenységek nemzetközileg egységesített osztályozása) a könyvtárosságot és más gyűjtemények kezelését ugyanabban az osztályban szerepelteti, amelyben például a filmszakmát, a rádiós, televíziós és hírügynökségi tevékenységet. Ez év június 13. és 18. között tartotta a Magyarok Világszövetsége a Magyarok IV. Világkongresszusát és Tudóstalálkozóját. A találkozón a résztvevők szekciókban is folytattak megbeszéléseket. A záródokumentumnak a „Kommunikáció egy jobb világért” szekció által jegyzett részéből idézünk: „A felszólalók a vitában József Attila szavait idézték: *'Emeljétek föl*

szívünket, azé, aki fölemeli.' Hatalmas a felelősségük valódi emberi értékek, az ország és a nemzet jövődjé építőinek, mert nemcsak az a feladatuk, hogy ehhez a szükséges koncepcióval rendelkezzenek, hanem az is, hogy megtalálják az olvasókhöz, a hallgatókhoz, a nézőkhöz vezető utat. Bartók országára, s nem Friedrikus országára van szükségünk. [...] A szekció kiemelkedő fontosságot tulajdonított a kultúráközvetítés hagyományos eszközeinek, így az írásbeliségnek is. Ne állítsuk szembe a Gutenberg-galaxist az audiovizuális galaxissal? Ezek ugyanis egymás mellett létező, egymással együttműködő rendszerek. Az audiovizuális médiának sokat kell tanulnia a hagyományos médiától. Megkülönböztett jelentőséget tulajdonítunk a könyvtári hálózatoknak is."

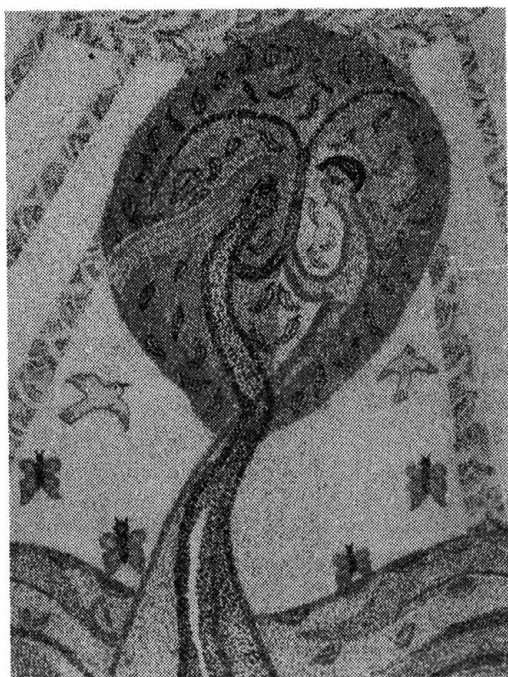
Íme két vélemény, amely az együttműködés elengedhetlenségére és a felelősségre hívja fel a figyelmet. Azokban az országokban, ahol államrezon azoknak az esélykülönbségeknek a kiküszöbölése, amelyek a településszerkezet belső eltéréseiből fakadnak, igen nagy gondot fordítanak például a távoktatásra. Amint azt *Haythornthwaite* és *White* könyvtáros informatikus szakembereknek távoktatással történő képzéséről szóló dolgozatában (*Distance education in library and information studies: a survey*) kimutatja, e képzési forma természetes közege és eszköze a könyvtár. Hasonló témájú írásában állapítja meg *Havard-Williams*, hogy a Dél-Afrikai Köztársaságban számos egyetemi hallgató szerzi meg a doktorátust (*bachelors' level*) és a posztgraduális fokozatot távoktatás igénybevételével. Ugyanebben a témakörben *Roper* a képzési rendszer lehetséges eszközeit is felsorolja, úgymint:

- hagyományos *campus*-on kívüli forma
- élő interaktív zártláncú televízió
- nyílt hagyományos nem-interaktív televíziózás
- videokazetták küldése
- élő szatellitkapcsolat interaktív lehetőségekkel

Weingand az élethossziglan való tanulás, a *life long learning* koncepcióját követve a hagyományos és a számítógéppel támogatott telefonos kapcsolatnak a távoktatásban játszott szerepére mutat rá.

Új tudomány született, a telematika. Dr. Erdősi Ferenc a telematikát a távközlés, mint technikai háttér és az informatika, mint tudományos apparátus metszetében helyezi el. Megállapítja: „A telematika terjedése, elfogadása a vidéki térségekben aligha sikerülhet [...], ha nem sikerül megfelelő képzéssel kompetens, értő felhasználókat szembeállítani a kínálók agresszív marketingjével.” A megoldás: oktatás valamint közhasznú információk nyújtása távoli szolgáltatók segítségével.

A kérdés vizsgálatában elérkeztünk a könyvtári hálózatokig. Itt megint egy értelmezési kitérőt kell tennünk. Az első szempont szerint könyvtári hálózat a bizonyos okból „egy kalap alá vehető” könyvtárak együttese. Így például hálózatot alkotnak azok a könyvtárak, amelyeket ugyanaz a fenntartó tart fenn, hálózatot alkotnak a műszaki könyvtárak, hálózatot a zenei gyűjtemények. Másik szempont illetve felfogás szerint hálózatot képeznek azok a könyvtárak, amelyek valamilyen módon – legtöbbször szakmai okból – együttműködnek; például közös tárgyszórendszert használnak, vagy közös katalógust építenek.

Szájjal festette Szabó Szonja

Így működtek együtt például az Országos Pedagógiai Információs Rendszer tagjai és más hasonló törekvések résztvevői a nyolcvanas évek derekán. Végül hálózatot említünk akkor is, amikor fizikailag „dróttal” összekötött könyvtárakra gondolunk, amelyek valamilyen táv-adatfeldolgozási kapcsolatot létesíthetnek egymással az összeköttetés révén.

Azért szükséges a kitérő, mert gyakori, hogy a könyvtári hálózatot emlegető kolléga az első két jelentéstől nyomatékosan elhatárolja magát, hangsúlyozza, hogy ő számítógépes, on-line kapcsolatról, fizikai hálózatról beszél. Pedig rosszul teszi. A könyvtári hálózatok mibenlétét és jelentőségét akkor értjük meg igazán, amikor a fizikai kapcsolat mellett a hagyományos együvé tartozási formákat is belekalkuláljuk az együttműködési feltételek közé.

Az a könyvtári hálózati fajta, amely telematikai szempontból kiemelkedő jelentőséggel bír, a „közművelődési könyvtár a településeken” fogalommal jellemezhető. A könyvtár, a postahivatal és a valamilyen típusú iskola együttes jelenléte olyan tájékoztató állomás kiépítésére ad lehetőséget, amely – Kovács Emőke szavaival – „nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy a vidék a jövőben ne csak az elődök életének szabadtéri múzeumaként és rekreációs helyként jöhessen szóba a városi embereknél, továbbá, hogy az ott élők összekapcsolhatók legyenek a nyüzsgő jelennel és az ígéretes jövővel.”

A rendszerváltozás következtében a magyarországi könyvtárak korábban bár mechanisztikusan egységesített, de mégis viszonylag egységes fenntartói hálózata átalakult. A könyvtárfenntartás feladatát igen vegyes szféra vette át. Itt találjuk

a központi költségvetést, az önkormányzatokat, a felsőoktatási intézményeket, a szakszervezeteket, az esetleg privatizált vagy privatizálás előtt álló vállalatokat, az egyházakat, a szerzetesrendeket. A koordináció fontosabb lett, mint valaha. A koordináció nyilvánvalóan tárcafeladat. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ pedig az a nagyhagyományú intézmény, amely a kulturális tárca számára a szükséges háttér-információt szolgáltatni és a kapcsolódó feladatokat ellátni képes.

Nagyon sok minden függ a magyar könyvtárügy – és tágabb kitekintésben, mint láttuk, az oktatásügy valamint a művelődésügy egésze – szempontjából ezen intézmény sorsának alakulásától. *Videant consules?*

Hogy a tájékoztató állomások fent említett organizációja létrejöhessen illetve működni tudjon a magyarországi településeken, a közművelődési könyvtárak számára megfelelő eszközházist kell biztosítani. Az első ilyen forrás a központi szolgáltatások rendszere, melyet a nemzeti könyvtár nyújt a számára biztosított privilégiumokra támaszkodva. A legfontosabb ilyen privilégium lenne a kötelező-példány-beszolgáltatás, az ezzel kapcsolatos jogszabály-előkészítés során azonban úgy tűnik, a kultúrának nem a legjobbak az érdekérvényesítési lehetőségei.

A könyvtárak fizikai hálózattal való „lefedettsége” Magyarországon még koránt sem teljes. Ilyen körülmények között elsődleges szerepet kapnak az off-line adatcsere-kapcsolatok. Az Országos Széchényi Könyvtár kidolgozta a nemzetközi szabványokra alapuló HUNMARC adatcsere-formátumot; a Magyar Nemzeti Bibliográfiát CD-n (és floppy-n) ebben a formátumban (is) forgalmazza. Akár on-line, akár off-line a könyvtárak kapcsolata, hatékony együttműködésre csak abban az esetben juthatnak, amennyiben tárgyi feltárás a lehetséges mértékig egységesíthető. Küszöbön álló feladat tehát a magyar *általános tárgyszójegyzék* munkálatainak lefolytatása.

Felerősödtek a könyvtárhasználati díjak bevezetése következtében azok a hangok, amelyek a szerzői joggal kapcsolatos aggályokat fogalmazzák meg. A könyvtárszakma egyelőre adós az adekvát válasszal. Annyit mindenesetre már látunk, hogy két kérdést meg kell különböztetni egy állomány és annak feltárása valamint használatba adása kapcsán: a szerzők szerzői jogait és a feltáró könyvtárosok szerzői jogait. Megoldásnak látszik az ingyenesség illetve önköltségesség elve, mely által a szerzők követeléseij tárgytalanná válnak. A könyvtárosok esetében a szoftverfejlesztőkre illetve a számítógépes adattárak szerkesztőire vonatkozó jogszabályok alkalmazása látszik járható útnak.

*

Zárszóként, kérem, engedjék meg, hogy a médiák bevezetőben vázolt történetére utaljunk vissza. Mindegyik médiafajta előbb utóbb önnön létében megfogalmazza azokat a szükségleteket, amelyek a következő mediaváltozatot kitermelik. Ezek a történelmi fordulók valóban forradalmiak, sőt, megrázóak. Ugyanakkor a médiaformák párhuzamos továbbélése mindegyikük legjobb vonatkozásait hozza a felszínre, s egymást kölcsönösen új megvilágításba helyezve megta-
pasztaljuk, hogy a médiauniverzum komplex mondanivalója – Barsi Balázs gyönyörű szép szavával élve – *egyszerre lobban lángra.*

Illusztrációképpen álljon itt *Reményik Sándornak Nyomdában* című verséből néhány sor. Kolozsvár költője gondolatban annak a forradalomnak a hatását éli át, amelynek rákövetkezőjére most mi csodálkozunk rá, az övéhez hasonló lelkes szorongással:

*És gazdagodik minden szívveréssel.
És hirdeti, hogy erősek az élők,
És hirdeti, hogy élnek a halottak.
– Indul a gép – s már tompán dübörög.
Mint ágyúzásnál: megcsörren az ablak.*

Csabay Károly

IRODALOM

- FÜLÖP Géza: Gutenberg a szupersztrádán. Kézirat. 1996.
International Standard Industrial Classification of all Economic Activities. Third Revision. United Nations. New York, 1990.
KÓHALMI Ferenc: Kommunikáció egy jobb világért. Beszámoló az ötödik szekció munkájáról = Világlap. 1996. július. I. évf. 4. sz. 40. o.
HAYTHORNTIWAITE, J. A.: Distance education in library and information studies : a survey. (British Library research paper, ISSN 0269-9257; 50). 1989.
HAVARD-WILLIAMS, P.: Distance Learning in Library and Information Science Education – the British Example. (IFLA General Conference, Brighton). 1987.
ROPER, F. W.: Shaping distance education in library and information science education through technology: the South Carolina model = Continuing Professional Education and IFLA: Past, Present, and a Vision for the Future. (IFLA Publications 66/67.) 1993. 34. o.
WEINGAND, D. E.: Teleconferencing as a continuing education delivery system. = Continuing Professional Education and IFLA: Past, Present, and a Vision for the Future. (IFLA Publications 66/67.) 1993. 48. o.
ERDŐSI Ferenc: Telematika. Távközlési Könyvkiadó, Budapest, 1992.
„Telekunyihók” a vidék fejlesztéséért : Hogyan építsünk tájékoztató állomást? : Szakirodalmi szemle. Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Budapest, 1992. Felelős szerkesztő: Kovács Emőke.

Az MTA Könyvtára 1996. október 1-jén megnyitotta új Info-Centrum-át. A megnyitó keretében bemutatásra került a Képes Krónika multimédia adatbázis, melynek egy példányát az alkotók – Bíró Ferenc és Posta Pál – a Könyvtárnak ajándékozták. A megnyitó alkalmából Tószegi Zsuzsanna (OSZK) és Bíró Ferenc tartott előadást. Az MTA Könyvtára az Info Centrum megnyitásával a korszerű médiumok (multimédiás adatbázisok, Internet, OPAC...) megismertetését és használatát kívánja elősegíteni látogatói számára.

Az Info Centrum szolgáltatásai – egyelőre – díjtalanul vehetők igénybe.

A Berzsényi Könyvtár igény- és hatásvizsgálati műhelyéből

A Veszprémi Akadémiai Bizottság Könyvtártudományi Munkacsoportja április 23-án a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárban tartotta összejövetelét a fenti címmel. A szépszájú érdeklődő szakember három előadást hallgathatott meg a Berzsényi Könyvtár munkatársaitól.

A tájékoztató könyvtáros munkája hagyományosan az igénybevétel statisztikai adataival mérhető, holott valamennyien tudjuk, hogy a gyűjtemény és felkészültség igazi megméréstése a számokkal nem mérhető tájékoztatás. Az olvasói véleményre is csak magánbeszélgetésekben derül fény, ezért ritkán szembesülhünk a tájékoztatói munka értékelésével. Valamennyiünkben él azonban a vágy tudni, mit szeretnének, mit várnak el a könyvtárosoktól a látogatók, használók.

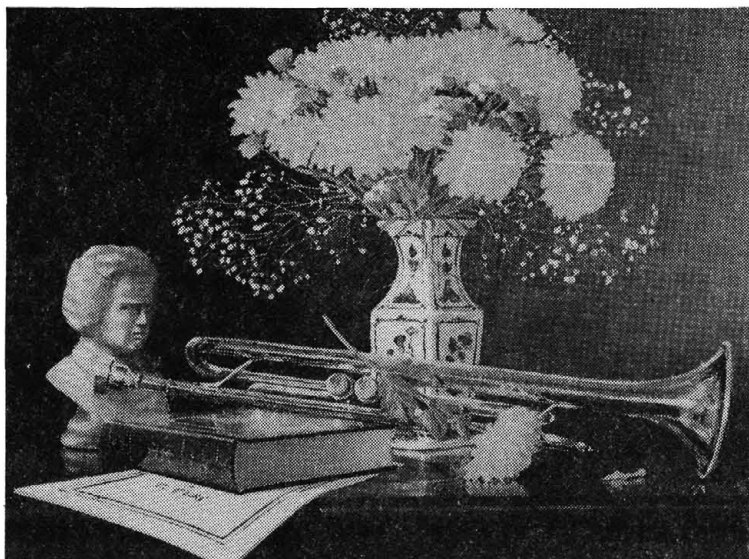
A Berzsényi Könyvtár évek óta próbálkozik az igények vizsgálatával és a szolgáltatások hatásának feltáráásával. A korábbi években történt vizsgálatok eredményeit a munkatársak publikálták. 1994–1995-ben egy önállóan végzett tájékoztatói igénymérésre és két – más intézménnyel közös – vizsgálatra került sor. Ezek eredményeit, következtetéseit mutatták be az elhangzott előadások.

Pallósiné Toldi Márta „A könyvtár ma... ahogy olvasóink látják” címmel az OSZK–KMK által összeállított kérdőívek alapján 100 olvasó véleményét elemezte. A válaszadók ösztintén vallottak a könyvtárral és a könyvtárosokkal kapcsolatos elvárásaikról, megfogalmazták elégedetlenségüket és kritikájukat is. A rendszeres látogatók ma döntően a „tudás tárházának” tekintik a Berzsényi Könyvtárat, ahol mindenki személyes aktivitása szerint gazdagíthatja ismereteit könyvekből, folyóiratokból és újságokból. Nyitottságot, sokszínűséget, korszerű és gyors szolgáltatásokat – lehetőleg hézagatlanul – várnának el, de jobb híján tudomásul veszik a korlátozott lehetőségeket. Jól mutatja a „beletörődő” olvasói mentalitást, hogy bár a megkérdezettek 71%-ának volt már valamilyen kudarcélménye, mégis 51%-uk elégedettnek mondja magát. A hiányokat megfogalmazók véleménye tartalmilag megfelel a könyvtárosok könyvtárról szóló minősítésének. A könyvtári szolgáltatások igénybevételének gyakorisági listáján első helyen szerepel a könyvkölcsönzés és a sajtótermékek helyben olvasása, a középmezőnyben található a reprográfiai szolgáltatás és a tájékoztatás. A megkérdezettek intézményről és munkatársairól megfogalmazott véleményei közül két jellemző példa:

„A könyvtár olyan hely, mint amilyennek lennie kell. Nagyjából.”

„A könyvtáros az a személy, aki saját tudását és lelkesedését (vagy annak hiányát) az átlagnál is hamarabb árulja el. Segítőkézsége a mai társadalmi átlagból kiemelkedő.”

„A felnöttek tájékoztatói igényei” címmel Engli Katalin mutatta be annak az adatfelvételnek az eredményét, amelyre 1995-ben kétszer két héten át került sor (májusban és szeptemberben). Adatlapon jelölték a következőket: foglalkozás;

Szájjal festette B. Peardon

a tájékoztatás kérésének indítékai; a tájékoztatás szintje; a szándékok milyen tudományterülethez kapcsolódnak; a tájékoztatás eredménye. A vizsgált időszakban 1456 kérést rögzítettek a könyvtárosok. A kérdezők 59,5%-a középiskolás és felsőoktatási intézmény hallgatója volt (olvasótáboron belüli arányuk is a legmagasabb, 55,2%), 22,2% szellemi foglalkozású, 5,2% alkalmazott, 3,0% fizikai dolgozó, 7,8% nyugdíjas és 2,3% munkanélküli.

A kérések indokának ebből következően a legnagyobb arányban a tanulást jelölték meg (56,3%). A tudományterületek közül a társadalomtudományokra irányult a legtöbb kérdés (70,5%).

A tájékoztatási szintek közül közel azonos arányban található az útbaigazítás-adatszolgáltatás (37,5%) és a bibliográfiai tájékoztatás (37,8%). A tájékoztatás iránti érdeklődés növekedését évek óta tapasztaljuk, s ezt most ez a vizsgálat is megerősíti: míg az 1988-ban végzett hasonló felmérésnél 2 x 18 nap alatt 1727 igényt rögzítettünk, addig 1995-ben, 12 nappal rövidebb időszakban 1456-ot.

A harmadik előadást Járai Andrásné, a gyermekrészleg vezetője tartotta „10–14 éves korúak könyv- és könyvtárhasználati szokásai” címmel. A BDTF Könyvtári és Informatikai Tanszékével együttműködve 1994 végén és 1995 tavaszán reprezentatív empirikus vizsgálatot végeztek kérdőív és interjú módszerének felhasználásával három Vas megyei település (Bük, Sárvár, Szombathely) 10–14 éves korú gyermekei körében. 12 főiskolai hallgató segítségével 444 gyermeket kerestek meg. A vizsgálódás az alábbi témakörökre terjedt ki:

- a társadalmi, családi háttér szerepe a könyvtárhasználatban
- a könyvtártípusok igénybevétele
- az olvasottság jellemzői, olvasmányszerkezet
- a könyvtárhasználat motivációi
- az elvárások a könyvtárral, könyvtárossal szemben.

A családi könyvtárakat vizsgálva 150 fölötti könyvvel legnagyobb arányban (30%) a szombathelyi gyerekek rendelkeznek, legkevesebb Bükön (4%), ugyanakkor pl. a számítógépes programok birtokosai azonos arányban (45,6%-45,7%) találhatóak a két településen. Nem jár könyvtárba a megkérdezettek 12,9%-a Bükön, 2%-a Sárváron és 3,3%-a Szombathelyen. A legtöbben azért érzik jól magukat ott, mert érdekes dolgokat olvashatnak (65%), de 25%-uk azért, mert ott nincsenek egyedül. A legtöbben azért érzik ott rosszul magukat, mert ott csendben kell lenni (20%). A mit olvasok szívesen kérdésre kiderült, hogy magasan vezet az ismeretterjesztő irodalom. Ez a korosztály rendkívül nyitott a világ dolgaira, érdeklődése sokrétű, ezt elégtik ki ezek az olvasmányok. Az általuk elképzelt könyvtárra néhány példa:

„Nagyon otthonosan rendezném be a könyvtárat, gyerekekhez illő dekorációval”

„Sok-sok virágot helyeznék el”

Döbbenetes módon napjaink problémái is megjelennek a válaszok között:

„A könyvtárba a melegedő 'jött-menteket' nem engedném be” (14 éves szombathelyi lány)

Az ideális könyvtáros szerintük:

„Értse és szeresse a gyerekeket és a munkáját... Mindenről lehessen beszélgetni vele”

Az előadások elhangzása után a résztvevők kérdéseket tettek fel és véleményt, saját tapasztalatokat mondtak el. Ismét megerősítették dr. Tóth Gyula elnök javaslatát, hogy a VEAB Könyvtártudományi Munkacsoportja fordítson különös figyelmet az igény- és hatásvizsgálatokra.

A Berzsenyi Könyvtár az elvégzett vizsgálatok és elemzések anyagának megjelentetését tervezi.

Nagy Éva

Helyesbítés

A Könyv, Könyvtár, Könyvtáros júliusi és augusztusi számában Szivák Gábor igen érdekes írást jelentetett meg, A rendszerváltás és a kisvárosi könyvtárak címmel.

A II. részbe azonban olyan statisztikai hiba csúszott hogy a gyermekek látogatásáról Oroszlány esetében értékelhető adat nem szerepel 1985-ben, holott a 14 év alatti beiratkozottak száma 1123, a látogatók száma 12 805 volt.

A 18. oldalon is előfordul ez az adat (0 számú 14 év alatti látogató) azzal közléssel együtt, hogy a felnőtt és gyermeklátogatók együttes száma nem érte el a 20 000-t, noha az valójában 28 404 volt.

1997-BEN IS MEGJELENIK

*** Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája *** **floppy kiadása**

1997-re újból előfizethető az MNB Könyvek Bibliográfiája füzetekinek floppy változata. Az Országos Széchényi Könyvtár a bibliográfiai füzetekkel azonos adattartalommal adja közre a floppy-kat – évenként 24 számot –, amelyeken a bibliográfiai tételek (évente kb. 8000-8500 rekord) HUNMARC adatcseré formátumban, az MSZ 193 (ISO 2709) szerinti rekordszerkezetben szerepelnek. Az előfizető 4 féle karakterkészlet közül választhat: IBM 852+ (OSZK), ASCII+ (OCLC), ISO 8859/1, ISO 8859/2. Floppy méret: 5,1/4" vagy 3,5".

A floppyról a felhasználó saját adatbázisába konvertálhatja a számára szükséges tételeket, így megtakarítja a katalogizálással és adatrögzítéssel járó munkát, csupán könyvtár-specifikus adataival – raktári jelzet, tárgyszavak stb. – kell ellátnia a rekordokat. A konverziós program kidolgoz(tat)ására – a HUNMARC leírás segítségével – csak egyszer van szükség. A floppy lemezeket a számítógépes futást követően azonnal postázzuk. Új előfizetőinknek kívánságra ingyenesen próba-lemezt küldünk.

*** Egyfelhasználós változat ***

Éves előfizetési díj: 80.000,-Ft + ÁFA

*** Többfelhasználós változat ***

(azoknak a könyvtáraknak, amelyek közös katalogizálással építenek adatbázist):

Éves előfizetési díj: 120.000,-Ft + ÁFA

Ha 1996. december 15-ig 20 előfizetés érkezik az OSZK-hoz, az előfizetési ár az alábbiak szerint mérséklődik:

Egyfelhasználós változat: 40.000,-Ft + ÁFA

Többfelhasználós változat: 60.000,-Ft + ÁFA

Az éves előfizetési díjat csak 1997. januárjában számlázzuk, amikor pontosan tudjuk, hány megrendelőre számíthatunk. Mód van az előfizetési díj félévenkénti vagy negyedévenkénti átutalására is.

Kérjük, a kedvező ár mielőbbi megállapítása érdekében postafordultával jelezze előfizetési szándékát a kitöltött megrendelőlap visszaküldésével.

MEGRENDELÉS

Országos Széchényi Könyvtár
Berke Barnabásné
1827 Budapest

Telefax: 202-0804

Megrendeljük postai utánvétellel, a postaköltség felszámítása nélkül a **Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája** 1997. évi floppy kiadásának (összesen 24 floppy lemez)*

- egyfelhasználós
- többfelhasználós

- 5,1/4"-os
- 3,5"-os

változatát:

- IBM 852+ (OSZK) karakterkészlettel
- ASCII+ (OCLC) karakterkészlettel
- ISO 8859/1 karakterkészlettel
- ISO 8859/2 karakterkészlettel

- Megrendeljük a "HUNMARC: a bibliográfiai rekordok adatcsere formátuma" c. kézikönyvet. Ára: 1.000.-Ft+ÁFA

- Ingyenes próba-lemezt kérünk.
- A számlát negyedévenként kérjük.
- A számlát félévenként kérjük.
- A számlát egy összegben egyenlíttjük ki.

Név

Cím

Cégszerű aláírás

p.H.

* Az igényének megfelelőt szíveskedjék megjelölni.

Harminc év a Kongresszusi Könyvtárban (1955–1985)

Azoknak, akik figyelemmel kísérik a Kongresszusi Könyvtár főkönyvtárosának az évi jelentéseit (*Annual Report of the Librarian of Congress*) és a hetenként megjelenő könyvtári értesítőt (*Library of Congress Information Bulletin*), tudomásuk van az Egyesült Államok, és valószínűleg a világ legnagyobb könyvtára gyűjteményeinek a méreteiről és összetételéről: a Könyvtár három főépületében és még egy fél tucat más helyen közel 100 millió darab van elhelyezve, közte 20 millió könyv; a gyűjtemény többi részét folyóiratok és újságok, térképek, zenei művek, vegyes nyomtatványok, fényképek, filmek és más, kulturális szempontból fontos, különleges tárgyak, például zeneszerszámok alkotják.

Már ezen a ponton meg kell jegyeznünk, hogy a Kongresszusi Könyvtárnak elsősorban két hatalmas funkcióterülete van. Az egyik az, hogy az *Egyesült Államok Kongresszusának* (azaz országgyűlésének, parlamentjének) a *könyvtára*, amit hazánkban Országgyűlési Könyvtárnak, más országokban Parlamenti Könyvtárnak neveznek. Tehát legelső sorban arra van létesítve és rendelve, hogy az Egyesült Államok Kongresszusa Szenátusának 100, és a Képviselőház 435 tagját lássa el mindazzal a könyvtári gyűjteményeken alapuló információval, amit kérnek tőle. A Könyvtár másik, szintén főfunkciója azonban az, hogy fentmaradó lehetőségeihez mérten, mint az ország *nemzeti könyvtára* sok, az Egyesült Államok egész könyvtári hálózatát érintő, fejlesztő, tehát szintén közhasznú feladatot is teljesítsen. Ehhez hatalmas, *az egész világra kiterjedő beszerzési programot* kellett kifejleszteni.

Ezt a két funkciót, mint köztudomású és törvényes tevékenységet, a könyvtár igazgatása szükségszerűen teljesíti is. Ha a két fő funkció ellátása és a belőlük eredő sokféle kötelezettség teljesítése anyagi nehézségekbe ütközik, a Kongresszus „Joint Committee on the Library” nevű szerve gondoskodik az anyagi alapok költségvetésszerű növeléséről. A könyvtár legutóbbi, már megszavazott költségvetése az 1997. évre 361,896,000 dollár.

A Kongresszusi Könyvtár ma kb. 5000 ezer, korábban több mint 5500 alkalmazottja közt jóval több mint ezer azoknak a száma, akik számítógépes információt használva rendszeres kapcsolatban vannak az idegennyelvű gyűjtemények fenntartásának, beszerzésének, katalogizálásának és általános fejlesztésének a munkálataival és e gyűjtemények felhasználásával az olvasótájékoztató és a kutatómunka megszámlálhatatlan sok célja érdekében. Ez az „idegennyelvi munkatörzs” több mint 450 nyelvet használ állandó jellegű munkája során.

A fentiekből adódóan a Könyvtár növekedése igen jelentős volt 1800-ban történt alapítása óta, amely után, főleg Jefferson Tamás könyvtárának a megvásárlásával lerakták a jelenlegi gyűjtemény szélesebb alapjait. A Jefferson-féle könyvek közt ott volt a hatkötetes, Hágában, 1735-ben kiadott *Histoire des révolutions*

de Hongrie is, amely főleg Magyarország alkotmánytörténeti fejlődésével, és még részletesebben a II. Rákóczi Ferenc fejedelem vezetése alatt, az 1703–1711. évek során vívott, Habsburg-ellenes magyar szabadságharcra foglalkozik.

A gyűjtemény magyar része jelentősen kibővült az 1848/49. évi magyar szabadságharc utáni években. Kossuth Lajosnak 1851/52-ben az Egyesült Államokban tett körútja hatására, az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa kiadta – az akkori főkönyvtáros számára – az első, Európával kapcsolatos beszerzési utasítást, meghagyván, hogy haladéktalanul szerezzen be minden művet, amelynek bármiféle 'reputációja' van, s amely Magyarország és Németország legújabbkori történetével, jelenlegi viszonyaival és jövőbeli kilátásaival kapcsolatos." Ezek közé tartozott a Kossuthról már az 1850-es évek elején megjelent négy, amerikai és angliai kiadású életrajzi mű is. A további fejlődést már azok a cserkapcsolatok tették lehetővé, amelyek magyar és amerikai intézmények közt keletkeztek, nyomon követve azt az elsőt, amely a Magyar Tudományos Akadémia és a filadelfiai American Philosophical Society közt az 1840-es években gróf Széchenyi István akadémiai alelnöksége légkörében létesült. Később az 1867. évi kiegyezés nyomában újabb értékes könyvadományok erősítették a Kongresszusi Könyvtárral való kapcsolatot. Hogy csak a legfontosabbakat említsük, 1906-ban a Magyar Országgyűlési Könyvtár többszáz kötetet küldött a Kongresszusi Könyvtárnak Magyarország „köz- és alkotmánytörténetének kérdéseiről,” 1909-ben pedig egy válogatott, általánosabb gyűjteményt, mintegy 700 kötetet adományozott, szépirodalmi és irodalomtörténeti műveket is, hogy „megvessék az alapját Magyarország általános irodalmi gyűjteményének” a Kongresszusi Könyvtárban.

Ekkorra esik a Kongresszusi Könyvtár nagytehetségű, magyar származású, húsz nyelven katalogizáló könyvtárosának, Sólyom Lajos Károlynak (1838–1913) az 1868-ban kezdődő munkássága, amely halála előtt csak két hónappal szakadt meg. Ez a nagy könyvtáros, akinek a szolgálati ideje alatt a Kongresszusi Könyvtár állománya 200,000 kötetről 2 millió fölé növekedve több mint megfizereződött, csak halála után több mint ötven évvel kapta meg az első nyilvános elismerést a Kongresszusi Könyvtár negyedévi folyóiratában megjelent életrajzi tanulmányomban. (Lásd: „Louis C. Sólyom. Collector of Languages.” *The quarterly Journal of the Library of Congress*, 22. kötet, 2. szám, 1965. április, 105–115. l.).

Sólyom ügyében azonban még csak ezután következik egy másik, nyilvános „igazságtevés”: annak közzététele, hogy a Kongresszusi Könyvtár 1897-ben megnyílt, korábban „Main Building”-nek, utóbb „Jefferson Building”-nek elnevezett, klasszikus szépségű épületének a déli homlokzatán lévő „ethnic head”, amely a Kongresszusi Könyvtár hivatalos leírásában a „Representative of the Hungarian Race” megjelölést viseli, Sólyom Lajos Károly fejének a művészi mása. A szerkesztésemben most készülő emlékkötet egyik tanulmányában fogjuk közölni az erre vonatkozó bizonyítást. Így, eddigi tudomásunk szerint, Sólyom Lajos Károly az egyetlen tisztviselője a Kongresszusi Könyvtárnak, akinek a művészi fejszobra fent látható a Könyvtár falán.

A magyar gyűjtemény csak lassan növekedett a két világháború között. Az igazán jelentős eredmény elérésének útjában állt az az akadály, hogy a Kongresszusi Könyvtárnak nem volt határozottan kialakult gyűjteményfejlesztési terve Magyarországgal. Csak a 2. világháború után, amikor a Szláv Osztályt (Slavic

Division) megszervezték (amely később Slavic and Central European, aztán Slavic and Central European Division néven működött, most pedig már European Division a neve), és azzal a feladatkörrel ruházták fel, hogy tegyen javaslatokat a gyűjtőkörébe tartozó területet illetőleg kiadott, és az ott beszélt nyelveken megjelent irodalmi, stb. művek beszerzésére, folyóiratok, újságok előfizetésére, és általában az odatartozó gyűjtemények fejlesztésére, akkor kezdődött a magyar anyag rendszeres beszerzése is.

A washingtoni magyar könyvtári és kutatómunka megcsappanása a 2. világháború végén éreztette a hatását, éppen akkor, amikor a háborút befejező békekötés előkészítése folyamán a legnagyobb szükség lett volna rá. Ismét ugyanaz történt, mint az első világháború után: az az egy-két egyetemi tanár, aki erre a célra elérhető volt, munkatársak és bőséges szakirodalom hiányában nem tudott lépést tartani a Magyarországról történő hadüzenet folytán rohamosan romló helyzettel. A háború vége tulajdonképpen a 0-vonalra dobta vissza az Egyesült Államok és Magyarország közötti könyvtári kapcsolatok ügyét.

Beszerzés (Acquisition)

Munkám legfontosabb teendői közé tartozott elejétől fogva a magyar könyv- és folyóiratanyag beszerzése, rendelése. A Kongresszusi Könyvtár volt az egyetlen Amerikában, és Magyarországon kívül talán az egész világon, amely a havonta, esetleg összevont számokban megjelenő *Magyar Nemzeti Bibliográfia* minden számát átnézte.

A *Magyar Nemzeti Bibliográfián* kívül még antikváriusok és kiadók számos könyv- és folyóiratlistája is eljutott hozzám, valamint több száz akadémia, tudományos társaság és kutatóintézet, múzeum és más kulturális intézmény időközönként megjelenő, könyv- és folyóiratsere akciók keretében felajánlott kiadványainak a listái is, az én esetemben főleg Magyarországról és Finnországból.

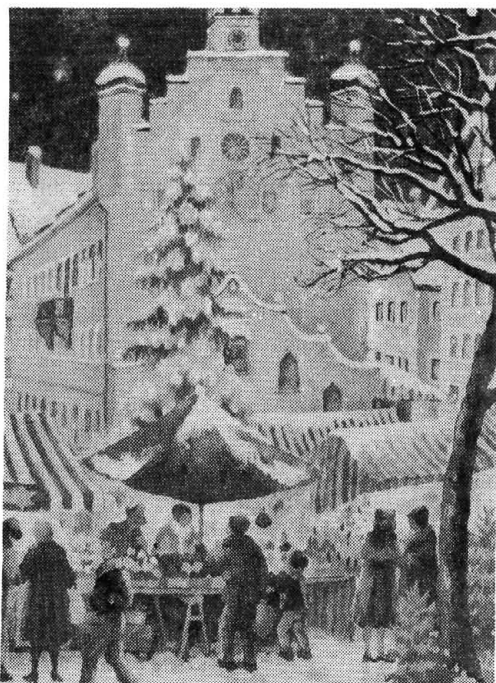
Az így kiválasztott kiadványokkal kapcsolatos adminisztrációs teendőket a Könyvtár beszerző osztályai (Order Division, Exchange and Gift Division, azaz Rendelő, Cserc és Ajándék Osztályai) bonyolították le, Magyarországgal a hivatalos könyv- és folyóirat külkereskedelmi vállalaton, a Kultúrán keresztül, Finnországgal pedig az Akateeminen Kirjakauppa (Főiskolai Könyvkereskedés) révén, amely Skandinávia legnagyobb könyvesboltja. Nekem mindkét beszerzési partnerünkkel sikerült ismételtén kibővíteni és megkönnyíteni a kapcsolatainkat és ezért finn részről szép elismerésben is részesültem.

Ezek a kapcsolatok évente 3–4 ezer kötetrel gyarapították a Kongresszusi Könyvtár magyar gyűjteményét, és tették lehetővé többszáz szaktudósnak, írónak, újságírónak a számára, hogy például a Kongresszusi Könyvtár „könyvtárközi csereakcióján” keresztül a Magyarországgal kapcsolatos, rendkívül megsokszorozódott információigényét kielégíthesse.

Az én részemről ehhez hozzájárult még évtizedeken át alkalmi *kívánságlisták* (want lists) készítése is, a hiányzó vagy hiányos monográfiák és folyóiratszámok vagy egész évfolyamok pótlására. Ugyanez vonatkozik az újságygyűjtemény hiányainak a pótlására, valamint a finn és finnugor általános szakirodalom gyűjteményeire is.

Kiállítások

Munkásságom eléggé jelentős részét az általam egyedül vagy másokkal együtt 1952 és 1994 közt rendezett 30 kisebb-nagyobb kiállításom képviseli, amelyből 14 magyar, 14 finn és 2 amerikai tárgyú volt. Ezeket felerészben a Kongresszusi Könyvtárnak és magának a Kongresszusnak a számára készítettem. A magyar tárgyak közül általános elismerést kapott hat Kossuth kiállításom közül a három nagy: egyik az 1952-ben a postaügyi miniszter (Postmaster General) által a „*Champions of Liberty*” (A Szabadság Bajnokai) sorozatban kiadott Kossuth-bélyeg hivatalos kibocsátási napján a belügyminisztériumban nyílt meg; másik volt az Amerikai Kongresszus számára készült Kossuth-szobor átvételének a napján, 1990. március 15-én megnyitott Kossuth-kiállítás; végül a Kossuth Lajos halálának a centenáriumi évében, 1994-ben összeállított, reprezentatív kiállítás. De nagy sikere volt az 1969-ben, a földművelésügyi minisztérium díszudvarán felállított, Haraszthy Ágostonnak, a „modern kaliforniai szőlészet és borászat atyjának” életét bemutató kiállításomnak, majd a Petőfi Sándor születésének 150. évfordulóján összeállított kiállításnak (1973), továbbá a Magyar Tudományos Akadémia alapításának 150. évfordulójára (1975) bemutatott kiállításnak, valamint annak, amely a pécsi egyetem 600. évfordulója alkalmából a magyar egyetemi oktatás hat évszázadát idézte fel. Igen hatásos volt az a kiállításom, amely az erdélyi Bölöni Farkas Sándor 1831-ben Kolozsvárt megjelent „*Utazás Észak Amerikában*” című művét ismertette, és amely elsőnek méltatta az amerikai demokráciát Európában. Ezt a kiállítást még a *New York Times* is észrevette.

Szájjal festette I. Schricker

A kiállításokkal együtt említendő a Szenátusban és a Képviselőházban rendezett négy hivatalos megemlékezés: Munkácsy Mihály és az Egyesült Államok kapcsolatáról (1969-ben); Haraszthy Ágostonnak, a modern kaliforniai szőlő- és bortermelés megteremtőjének, a mai nemzedék számára évente több száz millió dollárt jövedelmező „szőlősgazdának” a munkás életéről (1969-ben); Fabricy Kováts Mihály ezredesnek, a híres Pulaszki-légió kiképző parancsnokának az érdemeiről (1979-ben), és Zágonyi Károly ezredesnek, 1861. október 23-án még őrnagyként kivívott győzelméről (1986-ban).

Bevándorlás az USA-ba (Bakó Elemér és családja)

1944 nyaratól katonai szolgálatot teljesítettem, amely után 11 hónap amerikai fogság következett. Hazatérés helyett 1946 nyarán kiszálltam a hadifogoly szállító vonatból, és egy év múlva a müncheni egyetem magyar és finn lektora és finnugor nyelvészeti magántanára lettem, majd nősülésem után kivándoroltam az Egyesült Államokba, közelebbről Washington városába.

Szerencsémre az amerikai magyarság akkor ünnepelte Kossuth Lajos 1851/52-ben tett nagyszerű amerikai szónoki körútjának a centenáriumát. Az azt rendező Amerikai Magyar Szövetség meghívására az ünnepséget irányító „Kossuth Centenárium Bizottság” kutató titkára lettem.

1955 áprilisában vettem át Dr. Kardos T. Bélától, a Könyvtár „Hungarian Specialist”-jától az „Amerika Hangja” Rádióállomáshoz történt távozásával megüresedett állását és ezzel megkezdődött 30 éves pályafutásom. Néhány év múlva „*Finno-Ugrian Area Specialist*” lettem a „Slavic Division” többszörös átszervezése után „European Division”-né vált osztályon.

*Bibliográfiai kutatómunkám és könyvtári információs tevékenységem között állandóan szoros volt a kapcsolat. Nagyobb bibliográfiáim közt megemlítendő az 1956. évi magyar szabadságharc világirodalmából válogatott, több mint ezer címet tartalmazó, szakosított bibliográfiám. Ennek anyagából, a new-yorki Columbia Egyetemen tartott „Second Seminar of the Hungarian Revolution of 1956” elnökének kívánságára kiadás céljára kiválogattam 145 fontos kiadványt, amelyet a konferenciáról közzétett jelentés függelékeként meg is jelentettek. Ez volt „1956” első angol nyelvű bibliográfiája. Hasonlóan „első” volt a maga nemében az az Erdély magyarságának történeti és más anyagáról szóló, „*Hungarians in Rumania and Transsylvania*” című, a Kongresszus rendelkezésére, könyvtári jogász kartársammal, Dr. Sólyom Fekete Vilmossal együtt összeállított 198 lapnyi kötet, amelyet a Kongresszus 1963-ban adott ki. Ebben a bibliográfiában 1730 kiadvány található 13 „subject chapter”-ben elosztva. Megjelenése óta egyre növekvő keresetnek örvend, mert például több amerikai diplomatáról tudok, aki magával vitte nemzetközi konferenciákra és diplomáciai tárgyalásokra, hogy ott a románok állításait cáfolja vele.*

Hogy új pályámhoz szükséges szaktudásomat megszerezzem, beiratkoztam a helybeli Catholic University Könyvtáros Iskolájába. De még a felét sem tudtam befejezni a könyvtáros szakma „mesteri” fokozatához szükséges tanulmányoknak, amikor dr. Lotz Jánosnak, a Columbia Egyetem nyelvész professzorának a

meghívására – Washingtonból minden második szombaton New Yorkba átutazva – elkezdtem tanítani az ő egyetemén egy „Bevezetés a magyar bibliográfiába” című tárgyat. Lotz akkor a „National Defense Education Act-Title VI” címen törvényhozási úton teremtett tanítási és kutatási alap igazgatója lett és volt elég pénze arra, hogy néhányunk számára lehetővé tegye a különböző, addig nem tanított tárgyak tanítását. Én megláttam a lehetőségét annak is, hogy – Amerikában odáig átfogó magyar bibliográfia nem lévén – előadásaim anyagából a 20 tárgyi fejezetre osztott, 4426 kiadványt tartalmazó, „Guide to Hungarian Studies” című kézikönyvet elkészítem. Sajnos, Lotz János korai halál miatt nem érhettem meg, hogy ezt az általa is nagy érdeklődéssel várt, végül is 1974-ben megjelent könyvet a kezébe vehesse.

Ennek, a kaliforniai Hoover Institution Press által kiadott könyvemnek lett egy másik, érdekes jelentősége is: ez volt az első magyar szerzőtől származó, a magyar kultúrával kapcsolatos szakmunka, amelyet egy nagy amerikai egyetem (Columbia) felvett a saját könyvtáros iskolájának a „mesteri” és „doktori” fokozataihoz kötelezővé tett könyvjegyzékébe.

New-yorki előadói működésem idején más, bibliográfiai jellegű munkáim is készültek. A Kongresszusi Könyvtárban osztályunk által elindított, különböző nyelvek szakirodalmi rövidítéseit magukba foglaló kötetek készültek. Én is elkészítettem „Hungarian Abbreviations. A Selective List.” című kötetemet, amelyet maga a Könyvtár adott ki (1961. 146 p.). Elkészült a kézirata „The Hungarian Revolution of 1956. A Selective Bibliography.” című, 167 gépelt lapra terjedő bibliográfiának is, az azonban kiadatlanul maradt. Ebből válogattam ki azt a 145 címet tartalmazó, szakosított bibliográfiát, amely az 1958-ban, a new-yorki Columbia Egyetemen tartott „The Hungarian Revolution of 1956. Second Seminar, June 6, 1958” (N.Y. 1958. pp. 90–100) kiadványának függelékeként „Selected References on the Hungarian Revolution of 1956” címen jelent meg. Ez volt az első bibliográfia Magyarország nagy tragédiájának 1958-ig megjelent nemzetközi irodalmából.

A finn területen is volt több, rendszeresen kialakított bibliográfiám. Ezek részletes felsorolása helyett hadd utaljak „Finland and the Finns” című, 1993-ban megjelent, a „Guide to Hungarian Studies”-hoz hasonló rendszerű finn tanulmányi kézikönyvemre, amelynek a névmutatójában nevem alatt felsorolt számok alatt megtalálhatók finn bibliográfiai kiadványaim is. Ezek főleg a Kalevala-témakörből, Mannerheim tábornagról és amerikai és finn kapcsolatokról tájékoztatnak. Ennek a könyvnek olyan nagy sikere volt, hogy a finn kormánytól a „Fehér Rózsarend” első osztályú lovagkeresztjét kaptam meg érte.

Ezt akkor értem meg, amikor már nyolc éve nyugdíjas voltam. Ennek dacára azonban nem szüntem meg aktívan közreműködni sem magyar, sem finn vonatkozásban a munkámra és tudásomra rászoruló hivatalos és nem hivatalos személyekkel, egyesületekkel. Elmondhatom én is, hogy „nulla dies sine linea”, azaz „nem múlik el egyetlen napom sem, hogy ne húztam volna legalább egy vonalat” a nyelvészetiből könyvtárosivá vált élethivatásom területén.

Dr. Bakó Elemér

30 év tapasztalata

*a magyar anyag feldolgozásával kapcsolatban
Észak-Amerika két legnagyobb könyvtárában:
a Kongresszusi Könyvtárban
és a Nemzeti Orvosi Könyvtárban*

Először is szeretném megköszönni a Rendezőbizottságnak a kedves meghívást, és örvendek, hogy immár harmad ízben részt vehetek a külföldön élő magyar könyvtárosok szakmai találkozásán.

Sajnos a harmadik találkozón nem tudtam részt venni, így most annál inkább boldog vagyok, hogy ismét átkelhettem az óceánon és beszámolhatok a két leghíresebb amerikai könyvtár magyar anyagának feldolgozásáról, mely szorosan összefügg az én amerikai pályafutásommal. Így remélem, megbocsátanak, ha kissé magamról is fogok beszélni.

1956-ban kerültem az Egyesült Államokba. Előzőleg Magyarországon a soproni Egyetemi Könyvtárban dolgoztam. Angol, német és latin műszaki könyvek katalogizálása volt a feladatomban. Nem is álmodtam, hogy az Egyesült Államokban a magyar könyvek feldolgozásával fogom a kenyeremet megkeresni. Az ember sohasem tudhatja, hogy mit hoz a sors!

Úgy mondhatnám, hogy a Kongresszusi Könyvtárba (Library of Congress) egy véletlen folytán kerültem. Először a Nemzeti Orvosi Könyvtárban (National Library of Medicine) ajánlottak állást, de kiderült, hogy itt nem alkalmazhattak, mivel ide csak amerikai állampolgárokat vehetnek fel, lévén állami hivatal. Így jóakaróm, aki ennek a könyvtárnak volt az igazgatója, dr. Rogers, akire mindig hálával gondolok vissza, elvitt a Kongresszusi Könyvtárba, mondván ha már Washingtonban vagyok, meg kell nézнем ezt a híres könyvtárat.

A Kongresszusi Könyvtár a világ talán legnagyobb és talán leghíresebb könyvtára. Úgy képzeljük el, mint az Országos Széchényi Könyvtár és a Parlamenti Könyvtár együtt. Állománya 120 millió egység; könyv, folyóirat, zenemű, film, művészeti alkotás, Braille anyag, stb. Természetesen ez a szám naponta növekszik. 5000 dolgozója van. Fő feladata, hogy a Kongresszus tagjait és különböző bizottságait kiszolgálja, ezenkívül az Egyesült Államok nemzeti könyvtáraként is működik. Ez a hatalmas gyűjtemény 3 épületben nyert elhelyezést, azonkívül külön raktárai vannak a Braille anyag és a filmek részére. Mindhárom épület amerikai elnökökről van elnevezve, akik különösen szívükön viselték a könyvtár ügyét: Adams, Jefferson és Madison épületek. A könyvtár teljesen automatizált, ami azt jelenti, hogy a cédulakatalógus megszűnt és az olvasótermekben számítérek állnak az olvasók rendelkezésére. Kölcsönözni csak a Kongresszus tagjainak, az alkalmazottaknak, és szerencsére a nyugdíjas alkalmazottaknak, ahová én is tartozom, lehet. Könyvtárközi kölcsönzés is van, indokolt esetben.

Ebben a remek könyvtárban nagy örömmel üdvözöltek, ui. éppen egy magyar katalogizálót kerestek. Az 1956-os magyar forradalom következményeként ebben az időben nagy érdeklődés volt a magyar anyag iránt mind a Kongresszusban, mind a politikai életben. Jelenlévő kedves kollégám, Dr. Bakó Elemér sok magyar anyagot rendelt a hiányok pótlására, de nem volt, aki ezeket feldolgozza. Egy fiumei származású könyvtáros, aki nem is tudott jól magyarul, egyszer egy héten egy napot dolgozott a magyar anyaggal. A katalogizálás 3 osztályon történt: az előzetes, a részletes és a szakkatalogizálási osztályokon.

Rögtön ajánlatot kaptam egy állásra. Itt nem volt akadály az amerikai állampolgárság hiánya, mivel fontosabbnak tekintették a nyelvtudást, mint az állampolgárságot.

Mielőtt továbbmennék, szeretnék egy kérdést tisztázni, ami sokszor felmerült. Sem a Kongresszusi Könyvtárnak, sem a Nemzeti Orvosi Könyvtárnak nincs külön magyar osztálya. A legtöbb osztályon alkalmaznak különböző nyelvtudással rendelkező könyvtárosokat, akikhez a megfelelő anyag kerül.

Én először az előzetes címfelvevő osztályra kaptam beosztást és itt tanítottak be a Kongresszusi Könyvtár nagyon részletes és aprólékos katalogizálási szabályaira, majd átkerültem a részletes címfelvevő osztályra, mely ekkor az Idegen Nyelvek Főosztályán működött.

A Könyvtár gyűjtőköre elsősorban jogi, politikai, történelmi, szépirodalmi, tudományos és zenei stb. anyagra terjed ki. A szépirodalmat kivéve a többi könyv részletes feltárásban részesül, ami azt jelenti, hogy a szerzőkön és a címen kívül részletes szaktárgyat és klasszifikációt is kap. A legtöbb magyar szépirodalom, kivéve a klasszikusokat, leegyszerűsített feldolgozásban részesül, vagyis nem kapnak szaktárgyat, és a klasszifikáció is egyszerűbb. Mind a szaktárgyi elemzés, mind a klasszifikáció a könyvtár saját rendszere szerint történik, de használják az Egyetemes Tizedes Osztályozás számait is a kész terméken. Rendes munkámon kívül segítettem a szaktárgyakkal foglalkozó osztályokon is magyar fordítással. Azonkívül még nyelvtudásomat használni tudtam a Union List of Serials (az Egyesült Államokban lévő folyóiratok egységes jegyzéke) elkészítésénél is túlórában a magyar folyóiratok bibliográfiai leírásánál.

Állandó munkám során sok könyv került a kezembe, ami az akkori kommunista kormány propagandáját szolgálta, de olyan is, amit Magyarországon betiltottak. Nem tudom, Dr. Bakó hogyan csinálta, de a világ minden részén kiadott magyar könyveket beszerezte és gazdagította a gyűjteményt. Sok olyan könyvvel is dolgoztam, amelyet az akkori magyar kormány az egyházi könyvtárak államosítása után külföldön eladott valutáért. Fájó szívvel láttam ezen könyvtárak eredeti pecséteit a címlapokon, de örültem, hogy ezek legalább a mi könyvtárunkba kerültek és nem vesztek el a művelt világ számára.

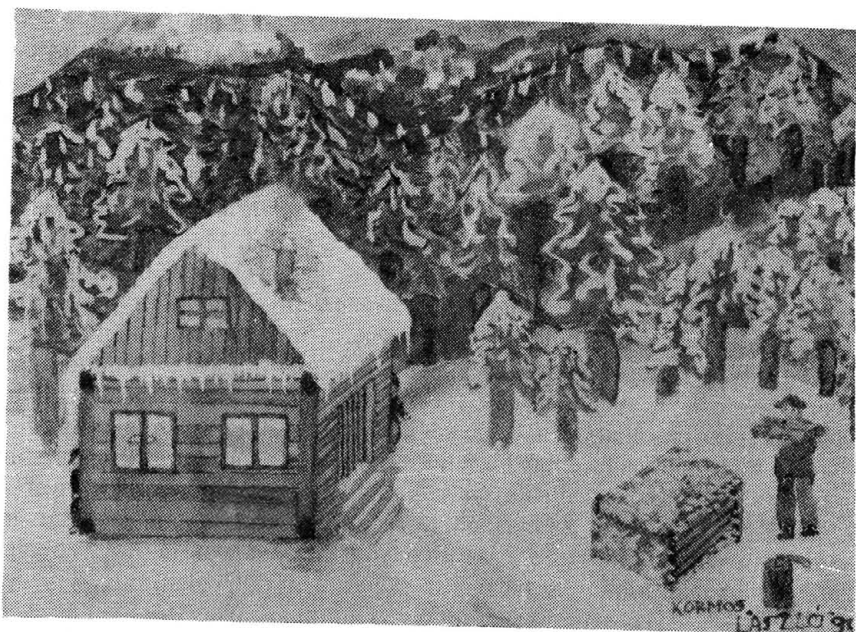
Hozzánk kerültek a múlt századbéli országgyűlések anyagai, valamint a II. világháború alatti és közvetlen utáni évek minisztériumainak hivatalos anyagai, többek között. Sokszor mondjuk tréfásan, hogy a Kongresszusi Könyvtárban minden megtalálható, és ez majdnem igaz is. A folyóiratokat egy másik osztályon dolgozták fel és ide is, valamint a szakosítási osztályra is hamarosan került magyar kolléga. Sikerült a 70-es években a hátralék nagy részét feldolgozni. Ekkor előléptetés folytán átkerültem a National Union Catalog pre-1956 (Nemzeti egy-

ségkatalógus 1956 előtti) anyagának szerkesztőségébe. Ez a hatalmas, több mint 800 kötetből álló bibliográfia tartalmazza a könyvnyomtatás feltalálása óta 1956-ig kiadott és az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában lévő legnagyobb könyvtárak állományainak jegyzékét a lelőhely feltüntetésével. Erről a munkámról egyik előző találkozáson részletesen beszámoltam, így nem akarok ismétlésekbe bocsátkozni, de azoknak a kedvéért, akik ezen nem vehettek részt, meg akarom említeni, hogy ez a világ legtöbb nagy könyvtárában megtalálható, így Párizsban a Bibliothèque Nationalban, Londonban a British Museumban, Tokyóban a Parlamenti Könyvtárban, Mexico Cityben az egyetemen, természetesen Németországban több könyvtárban és Ausztriában, stb. mindenhol találkoztam hatalmas kötetivel. Természetesen a Széchényi Könyvtárban is található. Példaképpen akarom megemlíteni, hogy Budapest címszó alatt több mint 1000, Hungary, Magyarország címszó alatt 1600 tétel szerepel, míg Szabó alatt, mely egyike a leggyakoribb magyar neveknek, 164 jelzés található. Ezeknek a legnagyobb részét én dolgoztam fel. Ebből a bibliográfiából kiderül, hogy a legtöbb magyar anyag a Kongresszusi Könyvtárban található, de szép gyűjteménnyel dicsekedhetik a new yorki és a clevelandi nyilvános könyvtár, valamint a Harvard Egyetem és a californiai Stanford Egyetem is. Büszke vagyok rá, hogy ebben a hatalmas munkában több mint tíz évig szerkesztőként dolgozhattam.

Időközben a könyvtárban megkezdődött az automatizálás. Már a 60-as években történt egy próbaút, amelyben a Kongresszusi Könyvtáron kívül más könyvtárak is részt vettek. Ekkor az az elhatározás született, hogy először az angol könyvállomány feldolgozására kerüljön sor. Az ezzel megbízott osztály kidolgozta az ún. MARC (machine readable cataloging) rendszert. Az idegen nyelvű anyag betáplálására a 70-es években került sor. Azután a térképek, filmek, folyóiratok kerültek be a rendszerbe. A szalagok szétosztásra kerültek a számítógépekkel rendelkező nagy könyvtárakban. Legutoljára a régi anyag és nemzeti egység katalógus 1956 utáni anyaga került a MARC-ba.

Átszervezés folytán az Idegen Nyelvek Főosztálya megszűnt és a magyar könyvek címfelvétele átkerült az időközben megalakult Shared Cataloging (Megosztott katalógizálási) osztályra.

Ezen az osztályon vagy a külföldi könyvtárak, vagy az illetékes nemzeti bibliográfiai alapján feldolgozott címfelvételt alakították át az új katalógizálási szabályok (Anglo-American cataloging rule no. 2) szerint, hozzáadva a Kongresszusi Könyvtár szakosításait és klasszifikációját. Erről a Széchényi Könyvtárban dolgozó kollégák már tájékoztatva is vannak. Ide kerültem 1980-ban, amikor az Egységes Nemzeti Katalógus 1956 előtti programja befejeződött, mivel az ABC végére értünk és a kiegészítő kötetek is elkészültek. Időközben ide 2 magyar származású dolgozót vettek fel, így én kénytelen voltam német és angol könyvekkel foglalkozni. Utána következő években kétszer beosztottak a NACO (name authority cooperativ) programhoz. Ennek a programnak egy egységes szerzői lista felállítása volt a célja, hogy a szerzők neveit az összes nagy amerikai könyvtár ugyanabban az egységes formában használhassa. Ez az előfutára lett a későbbi cooperációs katalógizálási programnak, amely jelenleg folyik. Itt nem kizárólag magyar nevekkal foglalkoztam, de a magyar vagy magyar származású szerzők lapjai az én íróasztalomra kerültek feldolgozásra, így sikerült ezeket a neveket helyesen meghatározni, mielőtt a MARC rendszerbe kerültek.

Téli bújócska. Lábbal festette Kormos László

A magyar anyag feldolgozásának legutóbbi fejleménye 1994-ben kezdődött, távozásom után. Ekkor a kutatók körében ismét megnőtt az érdeklődés a volt csatlós államok forrásai iránt, a Kelet-Európában történt rendszerváltozások eredményeképpen. A Kongresszusi Könyvtárban dolgozó magyar származású dolgozóknak az lett a célja, hogy az időközben összegyűlt magyar anyag bibliográfiai kontroll alá kerüljön és bekerüljön a gyűjteménybe.

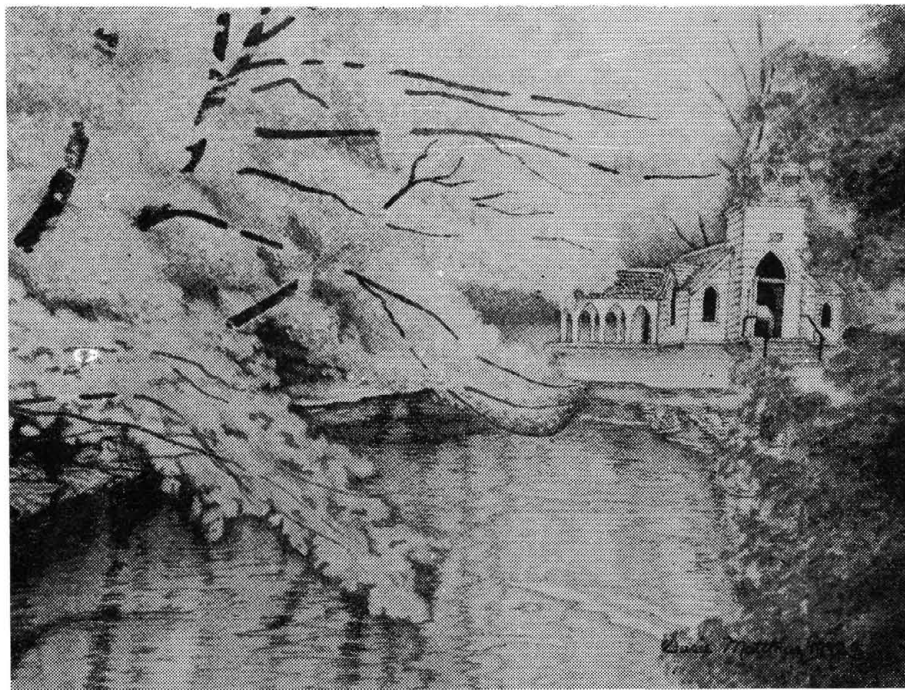
Egy hat dolgozóból álló kis lelkes „rohamcsapat”, ahogy magukat elnevezték, javaslatot adott be a könyvtár vezetőségének 3000 magyar könyv és folyóirat leg-rövidebb időn belüli feldolgozására, ezt az illetékesek el is fogadták, és engedélyt adtak a munka megkezdéséhez. A csapat vezére a magyar származású osztályvezető, Horchler Gábor lett, aki sajnos nem tudott erre a gyűlésre eljönni. Erről a munkáról részletesen beszámolt a Libri című angol nyelvű könyvtári folyóirat 1995. évi 45. kötetében. Úgy értesültem, hogy ez a cikk hamarosan meg fog jelenni egy magyar folyóiratban is. Röviden csak annyit, hogy a munka során felhasználták nemcsak az OCLC (on line computer center) adatait, hanem az interneten keresztül az Országos Széchényi Könyvtár adatait is, és figyelembe vették a debreceni és szegedi egyetemi könyvtárak címfelvételét is. Ezeket kiegészítették a Kongresszusi Könyvtár tárgyszóival és klasszifikációjával. A katalogizálás 3 fokon történt: teljes, közepes és minimális fokon. A válogatás és katalogizálási fokozatok ügyében megbeszéléseket folytattak egyéb könyvtári vezetőkkel. Az értéktelen anyag selejtezésre került, viszont sok értékes anyagot feltártak, pl. könyveket, melyek foglalkoztak Magyarország részvételével a II. világháborúban, és nem láthattak napvilágot az előző magyar politikai rendszer alatt. Befejezésül annyit, hogy ezen-nemes vállalkozást a kitézött határidőn belül sikeresen befe-

jezték és 12 hét alatt 2712 egység (könyv és folyóirat) került a MARC rendszerbe a Könyvtár nagy megelégedésére és a dolgozók büszkeségére.

Az én pályámban nagy változás történt, amikor 1988-ban 28 éves állami szolgálat után nyugdíjba mentem. Akkor nem tudtam még, hogy ez csupán egy új pályafutás kezdetét jelenti. A nyugdíjat hamarosan meguntam és jelentkeztem az általam már jól ismert és a közelünkben lévő Nemzeti Orvosi Könyvtárban, miután hallottam, hogy itt is szükség van magyar nyelvtudásra a hátralék feldolgozásánál.

A Nemzeti Orvosi Könyvtár (National Library of Medicine) a világ legnagyobb orvostudományi könyvtára. Az orvostudományon kívül még gyűjtőkörébe tartoznak a rokontudományok ágai, mint pl. kémia, botanika, zoológia, biofizika stb. Jelenleg az állomány 5 millióra terjed. Híres az orvostörténeti gyűjteménye, mely egyedülálló a világon. A könyvtár igyekszik az orvostudományi könyveket minden nyelven beszerezni. Hozzátartozik még az ún. Lister Hill Központ, mely választ ad a világ minden részéből beérkező érdeklődésekre.

Ha vidéken dolgozó orvos egy komplikált betegség szimptomájával kerül szembe, melyet nem ismer fel, érintkezésbe lép ezzel a központtal vagy telefonon vagy computerrel, és a legrövidebb időn belül megkapja a megfelelő diagnózist. A könyvtár adja ki a MEDLINE rendszer keretén belül az Index medicus referáló folyóiratot, mely tartalmazza a megfelelő tárgyszó alatt szakosított legfontosabb orvosi folyóiratok cikkeit. Híres dolgozója volt a könyvtárnak a magyar származású Mayer Ferenc Kolos, angol nevén Claudius Francis Mayer, született 1890-

Szájjal festette T. Matthias

ben és elhunyt 1988-ban, ki fontos szerepet játszott ezen rendszer megszervezésében és itt több mint 22 évig dolgozott. Így a magyaroknak itt is jó híre van.

Ez a könyvtár is teljesen automatizálva van, nincs cédulakatalógus, a bibliográfiai leírás egyenesen a számítógépekbe kerül. 1989-ben megkaptam az első szerződést, most már mint magánvállalkozó, 300 magyar és német könyv feldolgozására. Ez a könyvtár sokkal kisebb, mint a Kongresszusi Könyvtár, de a munka annyiból érdekesebb, hogy ugyanazon személy végzi a bibliográfiai leírást, a tárgy megállapítását és a klasszifikációt. Az itteni computerekkel fel lehet hívni mind a Kongresszusi Könyvtár, mind az OCLC adatbázisait, bár ezek nem nagyon sok orvosi könyvet mutatnak ki. Mivel az állandó alkalmazottak, úgy mondhatnánk, el vannak árasztva angol könyvekkel, az idegen nyelvű könyvek feldolgozását szerződéses alapon végeztetik el. Ide tartoznak a magyar nyelvű könyvek is.

Ezek kissé leegyszerűsített eljárással kerülnek a rendszerbe. Csupán az első szerző és a cím kap külön jelzetet és csak maximum három tárgyszót lehet használni. A klasszifikáció is egyszerűsített. Az első szerződést követte a többi, és ősszel a nyolcadikat fogom megkezdeni.

A magyar könyvek száma a munkám során kissé leapadt. Egyrészt sikerült a hátralékot feldolgoznom, másrészt a magyar orvosi könyvek száma lecsökkent. Mivel az állami támogatás megszűnt, egy ideig eltartott, míg az új magánkiadók megkezdték munkájukat. Népszerűek lettek a természetgyógyászattal és a gyógynövényekkel foglalkozó könyvek, mivel ezek sokkal profitálisabbak, mint a kimondottan orvosi könyvek. A könyvtár kénytelen volt egy ideig gyengébb minőségű magyar anyaggal megelégedni, így került hozzám feldolgozásra a „Bohumil patikája, vagyis a férfierő titka” című „remekmű”. Az átmeneti idő után úgy látom, megindult a komoly orvosi könyvek kiadása is, melyben élen jár az Akadémiai Kiadó és a Springer-Verlag magyarországi fiókjá. A raktárunkban azonban még mindig akad régebbi, feldolgozatlan magyar anyag, így a múlt évben az új könyveken kívül 40 múlt századbéli magyar brosúrát dolgoztam fel. Nem tudom, mit hoz az új szerződés, de remélem, több magyar könyvet fogunk vásárolni. (Eddig? magyar könyvet dolgoztam fel.) Mivel nem volt elegendő magyar könyv, más idegen nyelvű könyveket is fel kell dolgozzak. Kiszámítottam, hogy 7 év alatt 12 nyelven (angol, magyar, latin, német, olasz, holland, francia, cseh, szlovák, lett, litván, horvát) írott könyvvel bírkóztam meg. Nagyban megkönnyíti a munkát, hogy az orvosi kifejezések nagy része a latinból ered és ha a különböző nyelveken meg is változtatták ezeket, a bibliográfiából és a tartalomjegyzékből meg lehet állapítani, hogy miről szól a könyv. Az összesített katalógus évente könyv formában megjelenik és ha valami hiba csúszott volna bele, biztos érkezett volna panasz, ami eddig hála Istennek nem történt meg. A számítógépes rendszer igen ügyes, mert a hibát rögtön kimutatja és nem veszi be az összesített rendszerbe. A szerződés szerint fordítással segítséget nyújtok a folyóiratokat feldolgozó osztályon is. Ebben a munkában az a legkellemesebb, hogy a nyár mindig szabad, a szerződés szeptembertől júniusig terjed és ez tette lehetővé számomra, hogy ezen az érdekes és hasznos találkozón részt vehettem.

Ezzel véget ért mondanivalóm. Ha egyéb kérdés felmerül, szívesen állok rendelkezésükre. Köszönöm kedves figyelmüket.

Oroszlán Judith

Tisztelt előfizetőnk!

Tájékoztatjuk, hogy a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* füzeteinek terjesztését 1997-től a Magyar Posta Rt.-től a kiadó, az Országos Széchényi Könyvtár veszi át. A kiadványok ára a megrendelt példányok számától függően változik - minél több az előfizető, annál alacsonyabb az éves előfizetési díj.

Fel kívánjuk hívni figyelmüket arra, hogy a *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek Bibliográfiája* 1997-től újból szakrendes elrendezésben, név-, cím- és ISSN mutatóval kiegészítve jelenik meg. Ennek következtében terjedelme (és előállítási költsége) is növekszik, ami áremelkedéssel jár.

Az előfizethető kiadványok:

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek Bibliográfiája

ISSN 0133-6843, megjelenik félhavonta

Függeléke: Térképek bibliográfiája, negyedévenként

Előfizetési díj egy évre: 400 előfizető esetén 3 840,- Ft + ÁFA + postaköltség
600 előfizető esetén 2 880,- Ft + ÁFA + postaköltség
800 előfizető esetén 2 640,- Ft + ÁFA + postaköltség

1997-re megrendelem/megrendeljük példányban.

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Új Periodikumok

ISSN 1219-6835, megjelenik havonta

Előfizetési díj egy évre: 400 előfizető esetén 720,- Ft + ÁFA + postaköltség
600 előfizető esetén 600,- Ft + ÁFA + postaköltség
800 előfizető esetén 540,- Ft + ÁFA + postaköltség

1997-re megrendelem/megrendeljük példányban.

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Repertórium

ISSN 0133-6894, megjelenik havonta

Előfizetési díj egy évre: 300 előfizető esetén 3 000,- Ft + ÁFA + postaköltség
500 előfizető esetén 2 400,- Ft + ÁFA + postaköltség

1997-re megrendelem/megrendeljük példányban.

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Zeneművek Bibliográfiája

ISSN 0133-5782, megjelenik negyedévenként

Előfizetési díj egy évre: 50 előfizető esetén 1 200,- Ft + ÁFA + postaköltség
100 előfizető esetén 800,- Ft + ÁFA + postaköltség

1997-re megrendelem/megrendeljük példányban.

Kérjük, hogy e tájékoztatón, amely egyben megrendelő lap, jelezzék előfizetési szándékukat és postafordultával küldjék azt vissza levélben vagy telefaxon. A megrendelés kézhezvételét követően felvesszük Ön/Önöket előfizetőink jegyzékére és 1997 elején, amikor az előállítandó példányszámot meg tudjuk határozni, számiát küldünk az átutalandó összegről.

A megrendelő neve:

Város:

Utca. házszám:

A megrendelést az alábbi címre kérjük eljuttatni:

Országos Széchényi Könyvtár
Nemzetközi és kulturális kapcsolatok irodája
1827 Budapest
Tel: 155-6967
Fax: 202-0804

Lábbal festette L. Böttner

Kéki Béla: A latin nyomdabetű rajzának fejlődése Gutenberg óta

A hazai nyomda-, írás- és könyvtörténet kiváló tudósának hagyatékából került elő egy már-már nyomdakész kézirat, amelyet Kéki Béla egykori tanítványa, dr. Somkuti Gabriella rendezett sajtó alá, és – az oly fájdalmasan gyorsan eltávozott szerző szellemében – jól válogatott illusztrációkkal gazdagítva a miskolci Bölcsész-könyvek 3. füzeteként jelentetett meg.

A tartalmas kis kötet bevezetésében Kéki hivatkozott arra, hogy korábban az írástörténeti munkák csak a különféle írások kialakulásának bemutatására szorítkoztak, és csak a legutóbbi évtizedekben kezdett az az álláspont is tért hódítani, hogy „az írás történetébe a nyomdabetűknek az elmúlt öt évszázadban bekövetkezett változásai is beletartoznak.” Kiemelte, hogy az úttörés e területen nem az írástörténészeké, hanem a kiváló tipográfusoké. Ezek sorában Hermann Degering, Jan Tschichold, Hermann Zapf, Albert Kapr mellett jelentős szerepet tulajdonított a magyar Szántó Tibornak is. E betűtörténészeknek szinte egybehangzó véleménye, hogy a latin betű fejlődését a korok építészeti stílusával összefüggő, egységes történelmi folyamatként kell ábrázolni. Így járt el tanulmányában Kéki is, vizsgálva, hogy „miként alakult a 42 soros Biblia megjelenése, vagyis 1455 után Európa latin műveltségű népeinél az ismeretközlés legfőbb eszköze, a nyomdabetű fejlődése.”

Tömör, rövid történeti áttekintés után Kéki – a tőle más írásaiban,

előadásaiban megszokott – világos stílusban először a pergamenre vagy papírra írt kódexek betűtípusait mutatta be a „csúcsíves katedrálisok és a karcsú tornyokkal díszített várak” stílusjegyeit utánzó gót *textúrától* annak francia változatán, a *basztardán* keresztül a gótika itáliai hívei által, az ókori klasszikusok hatására kialakított *rotundáig*.

Részletesen foglalkozik az ún. *antikva* viszonylag lassú térhódításával, amely a klasszikus római *kapitálisból* eredt. Külön problémát jelentett az a kérdés, hogy hogyan alakult ki a császárkori Róma hűsz betűs abc-jéből a 15. század második feléig az immáron klasszikusnak nevezhető 26 betűs latin alfabétum, amely „hordozója lett eredetileg csak az európai, de később már több kontinens kultúrájának.”

Mondhatjuk: izgalmas fejezetek során mutatja be Kéki Béla a 42 soros Biblia létrejöttét, a Gutenberg után meginduló nyomda, nyomdák működésének történetét, az antikva ekkor már végleges térhódításának útját német és olasz nyelvterületen, később a franciák földjén is. Olyan kísérletező kedvű és nagyszerű tipográfiai eredményeket felmutató nyomdászok tevékenysége sem kerülte el Kéki figyelmét, mint az olasz, velencei (egyébként Ferrarában született) *Aldus Manutius* és kitűnő betűmetszője, *Griffo*, akinek a latin betűk *kurzív* változatát köszönhetjük. Egész kortörténet kerekedett ki Kéki tolla alól abban a fejezetben, amelyben Luther Márton és

reformátor társainak szerepét elemezte – a nyomdászat, a betűmetszés vonatkozásában is. Itt kerített sort a *fraktúra* bemutatására, amelyet „a korai barokk elemeként” is értékelte. Német nyelvű és francia nyomdások sorának ténykedésére került sor e lapokon. Ezt a nyomdászatban is tért hódító barokk formák ismertetése követte. E téren különös hangsúlyt fektetett Kéki a rézmetszés elterjedésének a dúsan díszített címlapokon, fejezet-felzeteken. Természetes, hogy több bekezdést szentelt – összefoglaló tanulmányának szűk keretei ellenére is – annak az antwerpeni könyvkötőnek, később nyomdatulajdonosnak, *Lodewijk Elzevier*nek, akinek cége ma is Európa- sőt világszerte ismert és elismert. E vállalkozás híres betűmetszője volt *Christoffel van Dyck*: az ő művészetével is foglalkozik a szerző.

Nem tagadva meg magyar voltát, Kéki szép képét adja *M. Tótfalusi Kis Miklós*nak, aki amszterdami tanulóévei után kiválóan metszett betűkészlettel szolgálva holland, lengyel, svéd, angol, német és olasz vevőit, formás örmény és grúz betűket is metszve hazatért Erdélybe. Kis Miklós – sokak által vitatva – a híres lipcsei metsző, *Anton Janson* betűire is hatással volt.

Nevek, adatok: nyomdászokéi, betűmetszőkéi sorakoznak a tanulmány lapjain. Világos előadása révén a nem szakember is nyomon követheti a nyomtatott betűk történetének következő fejezeteit is, amelyekből az angol és francia betűmetszők (*John Baskerville*, ill. *François-Ambroise Didot*) ténykedése, eredményei válnak ki, a *klasszicista betű* térhódítása nyomán. E betű legkiválóbb mestere a salernói nyomdász-családból származó *Giam-*

battista Bodoni volt, aki „Baskerville hatása alatt... kiküszöbölt könyveiből minden fölösleges díszítést, és csak tipográfiai eszközökkel oldotta meg a nyomdászat esztétikai feladatait.”

Az antikva és a fraktúr betűtípusok német nyelvterületen lefolyt, szinte „drámai” csatája után, amely az antikva végső győzelmével végződött, a 19. század első felében egyre nagyobb tért hódított – főleg olcsósága révén – az új sokszorosítási eljárás, a *litográfia*. A múlt század végére erős hanyatlásnak induló nyomdai színvonal újbóli felemelkedését a költő, iparművész és szociálpolitikus *William Morris*-nak köszönhette. A betűtervezésnél őt „elsősorban a jól olvashatóság elve” vezette. Kéki e fejezet során korábbi saját véleményén is változtatva elismeréssel szolt az angol mester tevékenységéről.

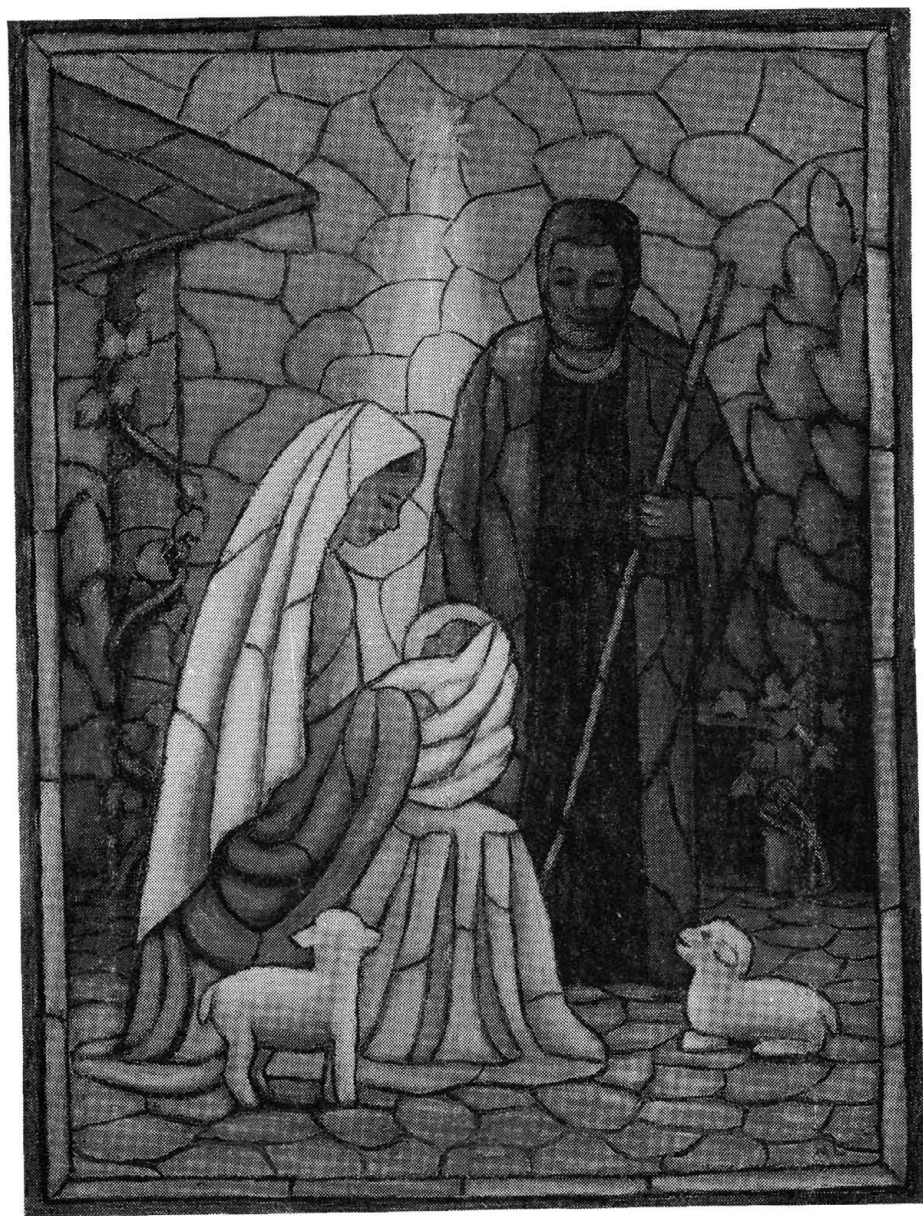
A kis kötetet a *groteszk* betűtípus bemutatásával zárta Kéki Béla (kiemelve a Bauhaus-műhely nagy magyar alkotójának, *Moholy-Nagy Lászlónak* érdemeit.

Említettük: Kéki Béla veretes szövegének illusztrálásához dr. Somkuti Gabriella válogatta ki a képanyagot. Kitűnő anyag, amely méltán reprezentálja a Kéki által leírtakat. Kár, hogy az egyébként igényes kiadvány éppen a téren technikailag nem tudott felnőni vállalt feladatához.

*

A posztumusz mű megjelenése esemény a hazai írástörténetben. Nemcsak szakmai értéke révén: segít felidézni sokunkban Kéki Béla szeretetreméltó alakját, elmélyíteni iránta érzett tiszteletünket. (Miskolc, 1994. 46. old., 21. ábra.)

Végh Ferenc

A szent család. Szájjal festette N. Litteral

Ifjú és gyerekolvasók Kassán

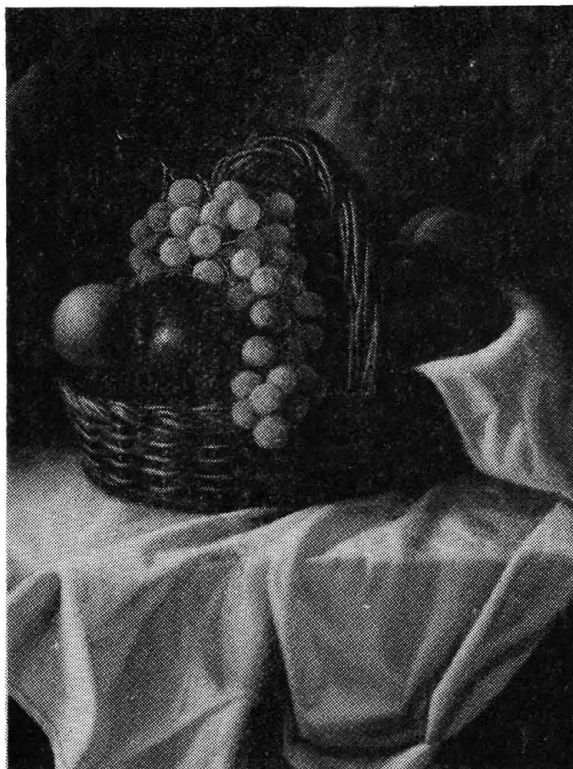
Nincs szó elvont tudományos vizsgálatról, értekezésről, hanem csupán egyszerű, hétköznapi megfigyeléseinkről, melyeket a kelet-szlovákiai olvasók, pontosabban kassai gyermekek és ifjúság körében végeztünk. Az 1989-es változatok kihatottak az olvasási szokásokra és az olvasott könyvek kiválasztására. Az „olvasók” alatt ebben az esetben a legkisebbektől kezdve egészen a 14-15 éves korosztályig terjedő korcsoportot értem. Ezek az ifjú olvasók 1990–91-ben nagy érdeklődést mutattak az addig náluk hiánycikknek számító ún. „Disney-könyvek” iránt. Magyarán szólva – az amerikai rajzfilmek betörték a könyvtárakba és szuverén módon vezették a legolvasottabb könyvek ranglistáját. Sokan a könyvtárosok közül úgy vélték akkor, hogy ez csupán egy átmeneti időszak, az igény az efféle gazdagon illusztrált, bár tartalmában nemritkán szerényebb könyvek iránt hamarosan kielégítődik, az olvasók érdeklődése majd visszaesik. Akadtak azonban olyanok is, akik megkongatták a vészharangot az értékesebb kultúra felett.

Ez a helyzet vezetett bennünket, gyermekkönyvtárosokat, hogy az elmúlt három évben részletesen megvizsgáljuk – melyek a legolvasottabb könyvek könyvtárainkban. Könyvtárak alatt itt valójában egy központi és 32 fiókkönyvtárat értek egy 300-320 ezres lakost számláló városban – esetünkben Kassán. Olvasóink között akadnak magyar anyanyelvűek is, de eléggé alacsony arányban. Ezt az arányt leginkább az a tény befolyásolja, hogy a megfigyelt 32 fiókkönyvtár közül a zöme – 27 ún. integrált könyvtár. Ez az elnevezés egy elemi (alap) iskolán belül elhelyezett könyvtárat takar, mondhatnánk, az iskolai és a közművelődési könyvtár egyfajta ötvözetét jelenti. És az iskolák itt minden esetben szlovák tannyelvű iskolák voltak.

Az itt felsorolt, megemlített könyveket a szlovák kiadások alapján fordítottam, így elnézésüket kell kérnem, mert meglehet, hogy néhány mű ezek közül Magyarországon más cím alatt jelent meg.

Nos, az 1992-es évben az első három helyet három kategória reprezentánsai foglalják el. Első helyen végzett a pozsonyi Fortuna Print Kiadó 1991-ben kiadott „Csizmás kandúr és más mesék” című könyve, amely még illusztrációival erősen emlékeztet a bevezetőmben említett „divat-irodalomra”. (Ez a könyv fordítás angolból az eredeti illusztrációkkal.)

A második helyet viszont már egy egészen más műfaj képviselőjében J. Elliot és King „Képes enciklopédiája” (lexikona) foglalta el. Ezt a könyvet a pozsonyi Mláde letá Kiadó adta ki ugyancsak az 1991-es évben. A harmadik hely pedig a klasszikus irodalomé lett – Saint-Exupéry-től A kis hercegé (Pozsony, Mladé letá, 1991). Ezeket három „divat-könyv” követte – két W. Disney-mű – a „Kell a szerencse” és a Mickey Mouse, valamint a Tini-ninja teknőcök (mind a pozsonyi Egmont Kiadó gondozásában). Ezeket követte az „örökifjú” May Károly Winnetou-ja (Mladé letá, 1992) és a 9. helyen az első hazai mű, Jozef Pavlovic* „A legszebb bibliai történetek” című könyve (Kassa, Kelet-szlovákiai Kiadó, 1992).

Lábbal festette M. Parreno

Az első húszba ezeken kívül bekerült még két Disney-mű és két hithez, valláshoz kapcsolódó szépirodalmi mű – Š. Rampák Karácsonyi meséi (Nagyszombat, Szent Adalbert Társaság [Trnava, Spolok sväteho Vojtecha] 1991) és a ma már szinte klasszikusnak számító szlovák költő, Milan Rúfus „Rövid imádságok gyermekeknek” (Modlitbicky) c. verseskötete. Ez a kis könyvecske egyébként felkerült az IBBY tiszteletbeli listájára is.

Meg kell még említenem, hogy az egyes korosztályok között ebben az esetben nem tettünk különbséget (itt a szokásos korfelosztástól – óvodások az UNIMARC kódok szerint b. – 10-11 éves korig, az elemi vagy alapiskola 5. osztályáig, ez az UNIMARC szerint a c. kód, 14-15 éves korig, ez d. – ezúttal eltekintetünk). Így aztán a legolvasottabb könyveken kívül arról is képet kaptunk, melyik korosztály olvas a legtöbbit.

1993-ban is szépirodalmi mű került az első helyre – J. Bourgonjon „Minimeséinek” 13. része. A második hely egy rendhagyó kiadványt illet meg – a Kassán a Keletiszlovákiai Kiadónál megjelent „Barbara süteményei” c. művet, ami egy gyermekeknek készült szakácskönyv. A harmadik pedig A. Wilkes: „A természet” c. könyve. Ez „Az én első könyvem” című sorozatban jelent meg a pozsonyi Mladé letá Kiadónál.

1993-ban kissé visszaestek a Disney-könyvek, a legnépszerűbb a Pán Péter (Egmont, 1993), a 6. helyre került. Ezen kívül az első húszban még két Disney-

mű fordult elő (a 11. és a 13. helyen). A húsz legolvasottabb könyv közé a hazai irodalmat Mária Duricková „O Gulkovi Bombulkovi” (Guri-guri gombolyag címen ez a mese magyarul is megjelent a pozsonyi Buvik Kiadónál Miloš Nesvadba fordításában) és Z. Zemaníková: „Jánošíček a Cucoriedka krásna zbojníčka” (Jánosíček és Afonya, a gyönyörű rablóleány) c. meséje képviselte.

1994-ben a vizsgált három év közül egyetlen alkalommal került le a szépirodalom. Az első helyet L. E. Blair: Köztünk lányok közt – A modell (manöken) 1993-ban a pozsonyi Príroda Kiadóban kiadott könyve szerezte meg. De a szépirodalom leszorult a második helyről is – ezt egy „Ezer kérdés – ezer felelet” c. könyv szerezte meg (Pozsony, Mladé letá, 1993).

A harmadik helyre R. Tine: Beethoven II. c. könyve került (ez a pozsonyi Universum Kiadónál jelent meg 1994-ben).

A legnépszerűbb szlovák könyv a már sokadik kiadást megért „Išli svreky poza bucky” c. könyv (Pozsony, Mladé letá, 1994) a 8. helyen, szerzője Ludmila Podjavorinská. 1994-ben amúgy is sokkal több eredeti szlovák mű került be a legolvasottabb 20 könyv közé, szám szerint 5.

Talán érdekes lesz összehasonlítani az olvasók véleményét a kritikusokéval – 1994 telének legszebb könyve Szlovákiában Laura Magni „Mesék a nagy fa alól” c. alkotása lett (Egmont Neográfia Kiadó). „Az épületek” c. képes lexikon társaságában (Slovart Kiadó). [Ezzel a könyvvel talán Önöknek sem mondom sok újat, hiszen az 1992-ben a londoni Dorling Kindersley Limitednél megjelent The Visual Dictionary of Buildings (Eyewitness Visual Dictionaries)-ről van szó.]

A 94-es tél legjobb szlovákiai könyve Ruzena Andalová: Prázdinové odreninky (Szünidei horzsolások) c. könyve lett (Martin, Osveta 1994. Illusztrálta Ján Lengyel).

A másik témakör, amellyel meg szeretném ismertetni Önöket, az olvasásra nevelés új útjait érinti. Úgy tudom, hogy más könyvtárakban is szorgalmasan próbálkoznak már a kollégák a számítógép és a CD-ROM adta lehetőségek felhasználásával. Ezek a technikai eszközök hallatlanul népszerűek a gyermekek és az ifjúság körében, és ezért elhanyagolhatatlan „húzó-tényezők” az olvasás népszerűsítése terén is.

Hogy ezt a feladatot sikerrel oldjuk meg, leginkább pénzre lenne szüksége könyvtárainknak. Ez így van Szlovákiában is. Még mindig kevés a technikai berendezés, kevés a software. A szűkös körülmények között is akad azonban lehetőség. Ilyen például az egyszerű szövegszerkesztők felhasználása. Mi ezen a téren szerencsével jártunk, mivel akadt egy lelkes egyetemi professzor és író, aki a segítségünkre sietett. Robert Honcariv prof. a Kassai Safarik Egyetem természettudományi karának tanára szabadidejében számítógépen készíti el szépirodalmi műveit. Mivel mi már évek óta igyekszünk a fogyatékos gyermekekkel is foglalkozni, a szövegszerkesztő (és Honcariv úr) szinte tálcán kínálta a lehetőséget – nagy betűtípussal írni a szöveget, hogy a gyengénlátók is élvezhessék. Ráadásul a téma is idevágó – R. Honcariv: Farkas-hercege egy látását elvesztett fiatal leány történetét mondja el. Egy másik művében a szociális téren hátrányba került fiatalokról ír. Ezek a regények úgy vannak megoldva, hogy a történet fonalala több szálon is vezetődik és így az olvasók választhatnak, melyik verzió haladhatnak tovább.

Egy másik út a személyi számítógép felhasználásán keresztül a CD-ROM adta lehetőség. Itt megemlíthetem például a Sound Blaster CD – Kid Pix rajzprogramját. Ez talán ismert Magyarországon is. Lényege, hogy a gyermek itt nemcsak aktívan rajzol vagy szavakat rak össze, de pl. az egyes betűk vagy műveletek kiválasztását a program hangeffektussal toldja meg. Így a betűk esetében angolul kiejti a választott betűt. Pontosan ez az a pont, ahol a program az olvasáshoz kapcsolható. De lehetőség van több is. Például a Windowsnak is van egy olyan részprogramja, ahol az angol szavakat a gép hangkártya segítségével kiejti.

Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben, mármint a számítógép esetében a gyermekeket az első fázisban sokkal inkább vonzza maga a gép, a gép adta lehetőségek. Viszont ha a könyvtáros kitartó, és képes odafigyelni az olvasóra, akkor ilyen, mondhatnánk „modern trükkkel” is ráterelheti a gyermek figyelmét az olvasás kínálta lehetőségekre és megszerettetheti vele a könyvet, az irodalmat és magát az olvasást.

Halász Péter

*(*A szlovák abc egyes betűi nem állnak rendelkezésünkre, ezért ... Szerk.)*

Szájjal festette N. Litteral

Egy régi könyvtáros-mohikán emlékeiből

Ahogy lehet(ett)

5.

*Emlékezzünk a régiekről és a ma
– Történeti nem-„mohikán” vissza- és előrepillantás –*

A múltról

Ezúttal nem személyes emlékeinek kútjából merít a szerző, hanem egy ma is időszerű 1871-ben kiadott kötetből. A kötet egy az Eötvös József kultuszminiszter megbízásából végzett vizsgálódások következtetéseivel foglalkozik.* Másodjára pedig az élő máról elmélkedik jelen közlemény szerzője.

A kötet közvetlen apropója „a jelenleg folyamatban lévő országos költségvetési tárgyalások...” (visszatérő történeti motívum).

Vannak „országosoknak tekinthető közkönyvtáraink (az akadémiai, egyetemi és múzeumi)” és „szándékoltatik egy országos könyvtár létesítése”. De vajon lehetséges-e? A példakép a British Museum, a Bibliothèque Nationale és a müncheni nagykönyvtár. De az egyetemes könyvtár költségei „kiáltó ellentétben állnak szegénységünkkel” (ez is ismerős, 1–2 old.), megvalósításához „első alapul a meglevő három közkönyvtár tekintendő inkább, melyeket csak kiegészíteni kellend” és ez „nemcsak óhajtható, lehetséges is”. Szép, archaikus, tanulságos mondatok. De nézzük tovább.

Az eötvösi koncepció, illetőleg az azt tükröző könyv egy ma is időszerű kérdést boncolgat, hogyan lehetne megvalósítani egy olyan valóban egyetemes könyvtárt, amely a fejlett országokban szokásos. Vagyis, hogy a nemzeti könyvtár egyben a legjelentősebb, vagy egyike a legjelentősebb általános országos tudományos könyvtár is legyen. A magyar történeti fejlődés folytán – egyéb történelmi sajátosságok mellett – ilyen könyvtár Magyarországon nem jött létre és minden bizonnyal **most már nem is fog**. Ebben egyebek mellett része van annak is, hogy mind a „múzeumi” (1802, OSZK), mind pedig az „akadémiai” (1826), **alapítványi** intézmények voltak, és mind gróf Széchényi Ferenc, mind pedig gróf Teleki József alapító atyák más-más rendeltetést szántak a két intézménynek. Az előbbit egyértelműen hungarikakönyvtárnak, az utóbbit a magyar nyelvnek a tudományok művelésére alkalmassá tételére és ezáltal a tudományok hazai művelésének előmozdítására szánták. Amint Szász megjegyzi: „Szegényebbek vagyunk, mintsem ezt komolyan remélhetnők...”, mármint az egy teljes és egyetemes könyvtár létrehozását. Amit azonban lehetségesnek tart, útmutatás is lehetne a mai és a jövő kultuskormányzatok részére, az az, hogy a három nagy-

könyvtárnak „az ország igyekezzék mindeniknek a hézagait pótolni...” és a kormányzatok felelősségévé tenni **segélyforrásaik** állami biztosítását a külön-külön igazgatott és a fenntartók által költségvetésileg szétördelt támogatások mellett. Ismeretes, hogy jelenleg az OSZK–MKM, az Egyetemi Könyvtár a felsőoktatási, míg a MTAK az akadémiai büdzből táplálkozik (alapítványi és egyéb esetleges pályázati forrásokat nem említve). E helyzet és általában a könyvtárak szervezett együttműködésének korrekciójának szükségességét Szász – és patrónusa **Eötvös** idestova 120 évvel ezelőtt felismerte.¹ Az a sajtóban időnként feltűnő archaizáló „a nemzet bibliothekája” alatt valójában a három nagykönyvtár értendő és persze nem büdzsé szempontjából, hanem **tartalmilag, funkcionálisan**. Analógiával: a Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria egyaránt a nemzeti képzőművészeti örökség **alapvető** részei (ami nem csorbítja persze egyéb országos múzeumok nemzeti, országos voltát, mint amilyen az Iparművészeti vagy a Néprajzi Múzeum).

Itt egy kitérést is teszek. A **reformkor** szellemének megfelelően – és a kelet-európai fejlődés szerint – a „nemzeti” használatos az „országos”-ra. A nagy nyugati intézményeknél a nemzeti többnyire **országost** jelent (mint Szásznál is), így például a CNRS-ről, vagy a National Science Foundation-ról (a legerősebb francia, illetve USA tudománypolitikai szervezetek) mindenki országos központra, illetve alapítványra gondol, mert magától értetődik, hogy egyben nemzetiek is. Vagy, mit szóljunk arról, hogy Franciaországban vagy Angliában még országos értelemben sincs elnevezésben nemzeti színház, hanem az előbbinél pl. a Comédie Française tölti be ezt a szerepet.

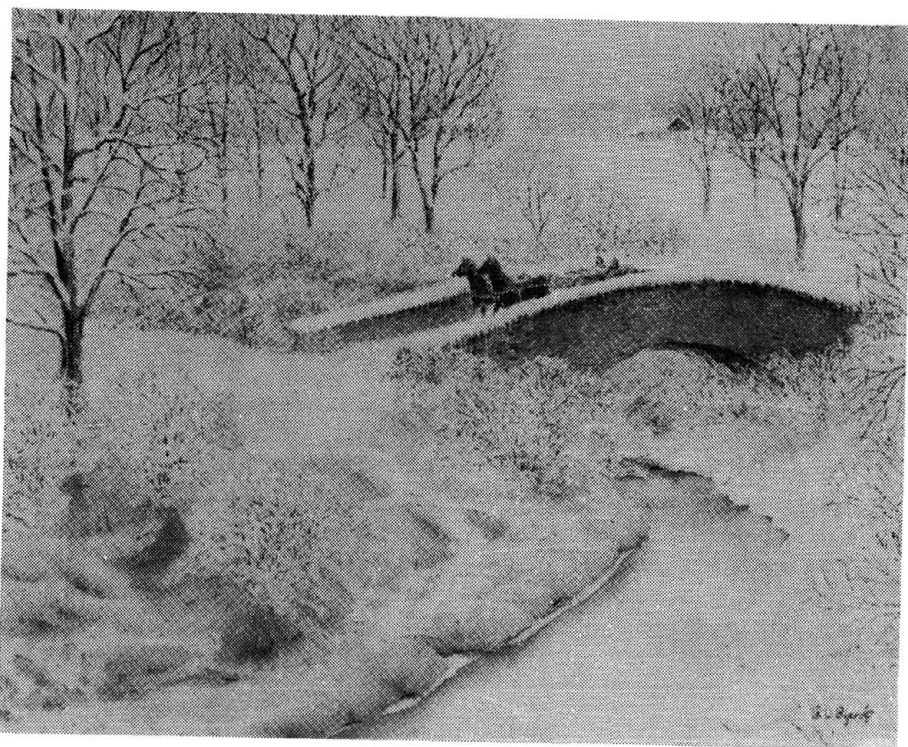
De maradjunk Szász Károlynál. Ma már több országos és nagykönyvtára is van az országnak, a debreceni Universitas, OMIKK, FSZEK stb., amelyek szintén a nemzeti „patrimónium” részei, de a három nagykönyvtár együttesének anyagi forrásbiztosítása és bizonyos közös igazgatási kezelése olyan gondolat, amely egyén **konzorciális** lehetőségek mellett felmerült a kormány Tudománypolitikai Bizottsága megbízásából készült tanulmányban más konzorciális alternatívákkal együtt.²

A mának

Így kapcsolódik valóságos szervezett együttműködéssé a könyvtárak szelektív fejlesztése a nemzetközi integráció érdekében is a hazai integráció céljából a múlt reális, előremutató elképzeléseihez.

Az előbb jelzett „Előterjesztés” 3 nagy kategóriába csoportosítja az ország meghatározó tudományos könyvtárait: a. **hungarika könyvtár** (OSZK–ELTE–MTA), b. **ágazatiak**, c. **regionálisak**. Ezek részletezését, indokait, az önkormányzati könyvtárak helyét az országos információs rendszerben ld.³ alattiban.

A mának is szóló intelem, hogy „Akarhatjuk-e, hogy pl. 10 könyv közül melyek mindenikének legalább egy példányban megléte kívánatos... talán négy, két vagy három példányban, három vagy négy pedig egyben sem?” Mindez persze a könyvtárügy egészére vonatkozatható, továbbá „...egyöntetűen és tervszerűleg eszközölni gyarapításukat”, ami persze a három nagykönyvtárat illeti. Nem sok-e már az archaizálás, de oly szépen hangzik: „mind a három könyvtárra eredete,

Szájjal festette R. Rycroft

eddigyi rendeltetése, jelenlegi tényleges állása s ehhez képesti természete bizonyos külön jellem saját bélyegét nyomja, melyet ignorálni ép oly kevésbé lehet, mint letörölni rólok sem könnyű, sem célszerű nem volna.” A cél pedig a három könyvtár, ha részben fedezi is egymást, ami már most is megvan, de hézagaiban ki is egészítse egymást, illetőleg az egyetemes tudományosság kívánalmaival szemben hézagokat többé ne engedjen s így, bár három helyen felállítva... együttvéve mégis egy teljes, egyetemes országos könyvtárt képezzen”, kielégítve ezáltal a **könyvtár szomjat**. (Szász id. mű 6–9. old.) Szász, miután mindhárom könyvtár sajátosságait ma is érvényes érveléssel elemzi különösen a beszerzési politikát illetően (a segéd- és reference könyveket „felütő munkáknak” titulálva), a következőkben összegez: „A m. nemz. muzeumi: tisztán magyar könyvtár...; az akadémiaé a tudománynak... előbbrevitelére rendeltetett, de amellet jellemzetesen magyar nyelv és irodalom...; az egyetemi a mennyiben a más kettő által fődözve nincs, egyetemes jellemű.” (Szász id. mű 27. old.)

A múzeumi könyvtárról fontosnak tartja megjegyezni: „... hungarica jellemét letörölni, hogy egyetemes könyvtárrá erőszakoltassék, a legszerencsétlenebb eszme; nem lenne többé az, a mi, s nem lehetne azzá, a mivé célozthatnék.” (Szász id. mű 35. old.)

A kis kötet legfőbb következtetése azonban az, hogy „sem egészen új országos könyvtárt”, sem külön-külön három egyetemes könyvtárt nem lehet létrehozni, lehetetlen egyesítésük, viszont **terveszerű egységet** (a tervezés fogalma már ak-

kortájt elfogadott volt) kell belevinni működésükbe, hogy tökéletesen pótolják egy országos egyetemi könyvtár hiányát, egy **háromságot** képezzenek. Országos könyvtári főigazgatót javasol a kapcsolat megszilárdítására a három nagykönyvtár „fő-őreivel” (igazgatóival) kollégiumot alkotva. (Szász id. mű 29. old.) A három igazgató önállóan intéznék könyvtárai ügyét és a fenntartókkal való kapcsolatot, de „a három könyvtár gyarapítására összesen az állam által adatik”, felosztását a közoktatási miniszter határozza meg a főigazgató meghallgatásával. (Szász id. mű 31. old.)

Igaztalan lenne a mával szemben nem említeni hasonló és a kornak megfelelő módosításokkal és országos rendezési cézzal végiggondolt törekvéseket, amelyek ugyancsak tervezetek maradtak:

- a) Megalakulna egy a magintézmények vezetőiből álló tanács, amelyben az elnöki és titkársági teendőket váltakozva töltik be. Más e rendszerekhez tartozó könyvtárak e tanácsban képviseltetik magukat. A tanács hatásköre csak az országos feladatokra terjed ki.
- b) A résztvevő könyvtárak egyenrangúsításával... – a vázolt feladatok és a központi támogatások függvényében – függetlenednek a fenntartóktól... egyeztető tanács [koordinálna].⁴⁾

A tanulmány a „**kötelmi példányok**”-ról is kísérteties, amit mond: „A kötlemi példányok rendszere ellen az ipar szabadság szempontjából lehet elvi ellenvetést támasztani” (Szász id. mű 33. old.), de ha egyfajta különleges adónak tekintenék az ellenző érvelésnek megszűnne a súlya.

Szász **Toldy** Ferencnek és **Hunfalvy** Pálnak köszöni meg az Eötvösnek írt jelentésben nyújtott segítséget.⁵ A felfedezés örömevel a ma könyvtárosai (különösen a három nagykönyvtár) köszönetüket úgy fejthetnék ki legméltóbban, ha akár legszerényebb reprint formájában – felsőoktatási ajánlott tankönyvként is – kiadnák ezt a kis remekművet. A virtuális könyvtárról szóló tömérdek írás mellett most is tanulságos olvasmány.

Jegyzet

- 1) Ugyanígy Magyary Zoltán a ma már a közigazgatástan klasszikusának tekinthető „A magyar tudománypolitika alapvatése” szerkesztője Bp. 1927. (300–311., 315–317., 348–349. old.)
- 2) Min.Eln.Hiv. Tud.pol.Titk. XXVII–987/1992. Előterjesztés a szakirodalmi információpolitikáról. Készítette dr. Rózsa György. 14–15.old. Jóváhagyta a TPB dec. 14-én Mádl Ferenc tárcanélküli miniszter, a TPB elnöke.
- 3) Tud. és Műsz. Táj. 39. évf. nov. dec. számában, 486. old.
- 4) Előzetes Rendszerterv az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer megvalósítására. Könyv-Könyvtár-Könyvtáros. 1994. március–május különszám. 23. old.
- 5) Mindketten az MTA tagjai voltak. **Toldy** Ferenc (1805–1875) irodalomtörténész, az MTA titkára, a könyvtár állománya katalógusának és első ügyrendjének (1848) megalakítója, 1864-től az Egyetemi Könyvtár igazgatója; **Hunfalvy** Pál (1810–1891), nyelvész, etnográfus, 1851-től az MTA főkönyvtárnoka.

Rózsa György

A Magyar Olvasástársaság (HUNRA),
az MKE Könyvtárostanárs Szervezete és Gyermekkönyvtári Szekciója
országos pályázatot hirdet

"Segített a könyv, a mese" címmel.

A pályázatra várunk olyan **2-3 oldal terjedelmű** írásokat: emlékeket, vallomásokat, történeteket, esettanulmányokat, melyek arról szólnak, hogy valaki életének egy időszakában, szituációjában - akár nehézségekkel, konfliktusokkal teli válsághelyzetekben vagy épp ellenkezőleg: túlaradóan boldog, örömteli, időszakban - **a könyv, az irodalom, a mese segítségével** tudott túljutni vagy tudott mást túljuttatni a nehézségeken, annak semmihez sem hasonlítható és semmivel sem pótolható, csodálatos hatása révén sikerült rossz vagy jó élményeit feldolgozni, feloldódást, nyugalmat, megbékélést találni.

Részlet egy könyvtárosnővel készült interjúból:

"... Elmentem orvoshoz, azt hittem, szemüveg kell, de megállapították, hogy zöldhályogom van. Rettenetes érzéssel, mindenre fölkészülve mentem a kórházba, nagyon féltém az operációtól. A műtét előtt egy nagy előkészítő teremben vártam, csöppeket adagoltak a szemembe, azután nem nyithattam ki, reszketve vártam a soromra. Ebben a teremben nagyon sok gyerek volt, sirtak, nyöszörgöttek, kiabáltak, éktelen zaj volt. Egyszer csak azt vettem észre, hogy egy kisgyerek álldogál mellettem. Megkérdeztem tőle, hogy hívják, hányadik osztályos, mit szeret az iskolában, mit csinálnak a szülei, és mondogattam neki, hogy nem kell félni, hiszen a bátor nyuszi se félt. Közben éreztem, hogy egyre többen állnak körülöttem, innen is, onnan is simogat egy kis kéz. Lassan csendesedett a terem, és én kérdeztem: ismeritek a bátor nyuszi meséjét? Elmondtam, és mire a végére értem, egy nyöszörgést sem lehetett hallani, és bennem is föloldódott minden feszültség, már én sem féltém."

Biztosak vagyunk benne, hogy ilyen és ehhez hasonló esetek százait tudnák elmesélni **szülők és gyerekek, nagyszülők, óvónők, tanítók és tanárok, gyógypedagógusok és szociális gondozók, orvosok, pszichológusok, kórházi nővérek, lelkesek, könyvtárosok** - akik egyedül vagy egymással összefogva, átélőként vagy közvetítőként voltak részesei ilyenféle élményeknek. Felhívásunk tehát valamennyiükhöz szól!

A pályázat nyertesei 5000 - 20 000 Ft közötti díjazásban részesülnek.

A pályamunkák kötetbe foglalását, publikálását is tervezzük.

Beküldési határidő: **1997. február 15.**

Beküldési cím: **Bartos Éva, "HUNRA-pályázat" 1371 Budapest 5, Pf.: 487**
Tel/fax: 118-5815, 118-5914

A borítékra írják rá: **HUNRA - pályázat**

A Könyvtári és Informatikai Kamara hírei

A Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt. és a kamara között született megállapodás értelmében a gyár 200 ezer forinttal támogatja a Könyvtári Levelező/lap megjelenését.

Az MKM Könyvtári Osztálya felkérésére a kamara is összefoglalta véleményét a készülő könyvtári törvény tervezetével kapcsolatban. A képviselő-testület és a tagság általában egyetértett a törvény koncepciójával, de a minisztériumhoz eljuttatott levélben néhány észrevételt is megfogalmazott. A kamara túl részletezőnek találja a törvénytervezet némely pontját, ugyanakkor úgy véli, hogy a felvázolt rendszerbe szervezesebben kellene illeszkedniük a felsőoktatási, az iskolai és a szakkönyvtáraknak. Javasolja a „nyilvánosság” fogalmának bővítését, az ingyenesen használható dokumentumok körének meghatározását és nem utolsósorban azt, hogy hangsúlyosabb szerepet kapjon a törvényben a könyvtári rendszer egészének működése. A képviselőktől érkezett konkrét módosítási javaslatokat továbbítottuk a minisztériumnak.

Október 17-én választmányi ülést tartott a Magyar Kulturális Szövetség, ezen a kamarát Zalainé dr. Kovács Éva elnök képviselte. Az ülésen Török Imre beszámolt a KIÉT előző napi összejövetelén elhangzottakról, többek között arról is, hogy 1997-ben 20%-kal csökken a költségvetési szféra dologi kiadásaira szánt összeg, míg például az energiaárak 20%-kal növekednek. A csökkentés ellentételezésének alapját a saját bevétel 18%-os növekedése kell hogy adja, de a kb. 18%-os jövedelemnövelés alapja is a saját bevétel. A nem túlságosan biztató hírek után Kopátsy Sándor tartott előadást „Van-e kiút a kultúrában?” címmel.

A KIK elnöke a többi kamara elnökével együtt meghívást kapott a közigazgatás korszerűsítésének kormánybiztosától egy kötetlen beszélgetésre. A megbeszélésen meghallgatták a reformprogramban érdekelt kamarák felvetéseit és igényeit. A kormánybiztosnak az év végéig kell a kormány elé terjesztenie a reform végrehajtását szolgáló kormányzati feladattervet, amely a minisztériumok rövid- és hosszútávú intézkedéseit foglalja magába, ugyanakkor figyelembe tudnák venni a kamarai oldalról jövő kezdeményezéseket is. A reform célja a kicsi, de hatékony államigazgatás megteremtése. Közreműködést várnak a kamaráktól a deregulációs folyamat elősegítésére, az államigazgatási feladatok átadása tekintetében és egy újfajta tárgyalásos metodika, a megállapodásos szabályozás vonatkozásában.

Október 26-án könyvtári napot tartott a Bartók Rádió, ehhez kapcsolódóan kivételesen szombaton ült össze a KIK képviselő-testülete. Sajnos az előzetes

egyeztetések ellenére nem készültek volna hangképek a délutáni nyilvános ülésről, ezért az végül el is maradt, délelőtt viszont nagyon hasznos megbeszélést folytatott a testület a meghívott vendégek, Ambrus János, Billédi Ibo-lya és Pröhle Éva részvételével. Mivel egyre több könyvtár érzi úgy, hogy az önkormányzatok információ szolgáltatásában bizonyos visszahúzóds tapasztalható, ugyanakkor a rendelkezésre álló anyagok feldolgozása és szolgáltatása sem egységes, az állampolgárok viszont fokozottan igénylik a részletes tájékoztatást, felmerült annak a gondolata, hogy ki kellene dolgozni egy programot ennek a problémának a megoldására. A képviselők egyetértettek abban, hogy az Országgyűlési Könyvtár bevonásával kell megkeresni azokat a pályázati lehetőségeket, amelyek módot adnak egy projekt kidolgozására.

A KIK és a MAK közötti hagyományos együttműködés alapján a kamara védnökséget vállalt az „Információ az információról” címmel megrendezésre kerülő DAT napok egyik szekciója fölött. A szekció október 31-én ül össze „Könyvtár – dokumentumtár – információtár” címmel.

November 18. és 22. között kerül sor a salgótarjáni könyvtári management és marketing tanfolyamra, melyre 27 résztvevő jelentkezett a legkülönbözőbb könyvtártípusokból.

Tagozati ülést tartott október 29-én Szentendrén a KIK Megyei Könyvtári Tagozata. Az ülés témája a könyvtári törvény tervezete volt, aminek megbeszélésén részt vett az MKM Könyvtári Osztályának vezetője, dr. Skaliczki Judit és a Közművelődési Főosztály tanácsosa, Bariczné Rózsa Mária.

Ugyanez volt az egyik hangsúlyos témája a Városi Tagozat ülésének is, melyre november 7-én került sor, az OSZK-ban. A törvény tervezetéről dr. Skaliczki Judit beszélt. A központi szolgáltatásokról Biczák Péter, a Pest Megyei Könyvtár igazgatója tartott előadást a kollégáknak.

A KIK Tudományos és Szakkönyvtári Tagozata december 4-én rendezi meg tagozati ülését az OSZK VI. emeleti előadótermében.

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Lezárva: 1996. október 21.

61. szám

Elnökségi ülések: október 18-án rendkívüli elnökségi ülés volt a könyvtári ellátásról szóló törvénytervezet koncepciójáról, október 26-án pedig rendhagyó elnökségi ülés lesz a rádiós könyvtári nap keretében (erről részletesen ld. alább), előtte pedig a „menetrendszerű” elnökségi ülésre is sor kerül.

Könyvtári nap a Bartók Rádióban – Örömmel fogadtuk a Gordiusz Szerkesztőség munkatársainak ajánlatát, hogy a Rádió Márványtermében a könyvtári napon, október 26-án tartsunk valamilyen rendezvényt. A következő lesz a program: 16 és 17 óra között rendhagyó, nyilvános elnökségi ülést tartunk, amelyre minden érdeklődő kollégát – a vezetőségek tagjait és a tagság egészét – meghívunk. Két téma lesz napirenden: 1. A könyvtár színéváltozása és szerepe az információs társadalomban, 2. Az állam és az önkormányzatok kötelezettségei a könyvtári ellátás érdekében. 17 és 18 óra között dr. Magyar Bálint kulturális miniszter és Vadász János, a KKDSZ elnöke tart fórumot, ahol részben a jelenlévők, részben a hallgatók kérdéseire válaszolnak. 18 órakor a kulturális miniszter átadja Az év könyvtára címet.

Könyvtári törvény – A minisztériumi munkaanyagot (A könyvtári ellátásról szóló törvénytervezet koncepciója) október 10-én a titkárság megküldte a tanács tagjainak – ha lehetséges, a szervezet vezetőségével egyeztetett – állásfoglalásukat kérve. Észrevételeiket az elnökség figyelembe vette módosítási javaslatainak megfogalmazásakor.

Beszámoló és küldöttválasztó taggyűlések – Megkezdődött a november 28-i küldöttközgyűlést előkészítő rendezvények sora, a legtöbb helyen könyvtári napok vagy szakmai továbbképzés keretében. A programokról az egyes szervezeteknél adunk hírt.

Új Könyvek – Az MKE és a KIK elnöke az MKM Kulturális Örökség Főosztálya vezetőjének írt levélben fejezte ki afeletti örömét, hogy a minisztérium módot talált az Új Könyvek szerkesztésének támogatására. Remélik, hogy a támogatás a jövőben is biztosítani fogja az Új Könyvek megjelenését.

NKA, 1997-es témajavaslatok – Az MKE elnökségi tagjaitól kapott javaslatokat (országos osztott katalógizálás, retrospektív konverzió, hálózati kapcsolat létrehozása, könyvtári szaksajtó, CD-olvasók, koordinált CD-beszerzés, nemzetközi kapcsolatok, nagy értékű művek beszerzése regionális összefogással, lópásgátló berendezés beszerzése, régi állomány állagmegóvása, bibliográfiák és tájékoztató kiadványok közreadása hagyományos és új adathordozókon, a közkönyvtárak számára teljeskörű számítógépes szolgáltatás kialakítása) a titkárság megküldte az NK^A Könyvtári Szakkollégiumának.

Képzési Bizottság – Október 3-án tartotta a Képzési Bizottság soron következő ülését, amelynek fő témája az akkreditáció kérdése volt dr. Tóth Gyula tétizei/kérdései/tárgyalási vezérfonala alapján.

III. nemzetközi könyvtáros tanácskozás – „A határon túli magyar irodalom napjainkban” címmel Békéscsabán tartották ezt a rendezvényt október 7-től 11-ig. Október 9-én a határon túli könyvtárügy segítése és annak konkrét formái (a képzés támogatása, programok finanszírozása, könyvajándékok, könyvtári minerva elkészítése, értesítés külföldi pályázati felhívásokról) voltak napirenden. Az MKE elnökségét Kocsis István képviselte. A tanácskozáson felvetődött az az igény, hogy egy tanácsot kellene létrehozni a határon túli magyar könyvtárak segítésének szervezettebbé tételére, és ebben az MKE is képviseltesse magát egyik alelnökével. Az elnökség hamarosan napirendjére tűzi ezt a kérést, a Képzési Bizottságot is bevonva a határon túl élő magyar könyvtárosok képzésének, továbbképzésének megoldásába.

Kitüntetés – Az 59. számból sajnálatos módon kimaradt Harangozó Attilánénak, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár osztályvezetőjének a neve, aki Népművelésért díjban részesült. Gratulálunk!

Komárom Megyei Szervezet (KMSZ) – „Miért nem(csak) a könyvtár a könyvtár; avagy milyen szolgáltatások várhatók el a közkönyvtáraktól” címmel október 14-től 17-ig került sor a 25. Komárom–Esztergom megyei könyvtári napok rendezvényeire Tatabányán, Komáromban és Tatán. E program keretében tartották meg a KMSZ beszámoló és küldöttválasztó taggyűlését.

Pécsi és Baranyai Szervezet (PBSZ) – Október 15. és 17. között zajlottak a Baranya megyei könyvtári napok, amelyek keretében két tudományos konferenciát is rendeztek (a „Baranya múltja és jelene” c. milleniumi monográfia megjelenésének 100. évfordulója és a hazai könyv- és könyvtárkultúra kezdeteinek milleniuma alkalmából). Kiállításon mutatták be a Baranya Megyei Könyvtár régi és ritka könyveit. „Belépés nem csak olvasójeggyel” címmel nyílt napot szerveztek a megyei könyvtárban. A könyvtári napok keretében tartották meg a PBSZ beszámoló és küldöttválasztó taggyűlését.

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezet (SZSZBMSZ) – Az SZSZBMSZ október 2-án tartotta beszámoló és küldöttválasztó taggyűlését. Az egyesületi programhoz továbbképzés csatlakozott: dr. Bagdi Marianna, a FSZEK PR-menedszere tartott előadást „A könyvtárak tömegkapcsolatainak fontossága, nélkülözhetetlensége” címmel.

Műszaki Szekció (MSZ) – Október 4-én a Központi Statisztikai Hivatal látta vendégül a szekció rendezvényét. A résztvevők a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, valamint a KSH tevékenységével, sajtó- és marketingmunkájával, kiadványaival ismerkedtek. Ekkor került sor a küldöttválasztó és beszámoló taggyűlésre is.

Társadalomtudományi Szekció (TTSZ) – Október 8-án Szentendrén került sor a Pest Megyei Könyvtár színháztermében az állományvédelmi és restaurálási szemináriumra, közel száz érdeklődő jelenlétében. A restaurátorok és könyvtárosok első találkozásán számos érdekes előadás hangzott el. A meghívott alapítványok képviselői közül csak az NKA könyvtári szakkollégiumának elnöke, Papp István jelent meg. A résztvevők – köztük a levéltárak és múzeumok munkatársai – felhívást kívánnak intézni a Nemzeti Kulturális Alaphoz, amelyben a

legfontosabb nyomtatott dokumentumok megőrzésének és megóvásának fontosságára kívánják felhívni a figyelmet.

Nonprofit Expo – Szeptember végén volt Budapesten a magyarországi civil szervezetek első országos találkozója az Európa Ház szervezésében. Jövőre ismét megrendezik, a Civil Szervezetek Világszövetségének (CIVICUS) közgyűléséhez kapcsolódva. A tervek szerint jövőre az MKE is szeretne bemutatkozni ezen a rendezvényen.

Hálózati tanfolyam – A Műszaki Szekció saját tagjai és más érdeklődők számára november 11-től 14-ig egy újabb hálózati tanfolyamot szervez, részben saját forrásaiból, részben a szakmai programok támogatása keretében elnyert támogatásból. A jelentkezési lehetőségről minden szervezet tájékoztatást kapott.

Központi katalógusok az elektronizáció korában – November 14-én az OSZK-ban lesz az MKE központi rendezvénye. Előzetes program: 10.30–13.00 Előadások (Rády Ferenc: A könyvek központi katalógusának helyzete; dr. Mader Béla: Kísérlet a magyar osztott katalogizálási rendszer megvalósítására), Korreferátumok (dr. Tószegi Zsuzsanna: A központi folyóirat-katalógusok helyzete és fejlesztésük kérdései; Vajda Erik: Osztott katalógus és központi katalógus: rokonságok és ellentmondások; Berke Barnabásné: Az MNB Könyvek bibliográfiája az osztott katalogizálásban), 13.00–13.30 Ebédszünet, 13.30–15.00 Vita; ajánlások, állásfoglalás megfogalmazása. Jelentkezni lehet az MKE titkárságán.

Testvérkönyvtárak – Az IFLA az Unesco General Information Programme és a brit Library Association támogatásával adatbázist épít azoknak az intézményeknek a címeiből, amelyek testvérkönyvtári kapcsolatokat szeretnének létesíteni. Az együttműködés célja lehet például a könyvtári közléletről folytatandó információcsere, a bibliográfiai információk cseréje, a személycsere, a dokumentumcsere, képzés és továbbképzés. Az adatbázist az IFLA-nak a kiadványok egyetemes hozzáférhetőségével foglalkozó programirodája gondozza majd, ő vállalja a partnerek közvetítését is. Az érdeklődők a következő címen kérhetnek jelentkezési lapot: Sara Gould, IFLA Offices for UAP and International Lending, c/o British Library, Boston Spa, Wetherby, West Yorkshire, LS23 7BQ, United Kingdom, E-mail: sara.gould@bl.uk

Törvényhozás a könyv világában – Az Európa Tanács, a Lengyel Könyvkamara és a Lengyel Kulturális és Művészetügyi Minisztérium szervezésében 1996. november 13–15-én lesz ez a nemzetközi konferencia Varsóban. Az MKE elnöksége a rendezvényre Papp Istvánt szeretné kiküldeni, amennyiben sikerül részvételének költségeit pályázati úton megszerezni. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium már vállalta, hogy fedezi a költségek felét.

MKE-emlékérem – Dr. Walter Neuhauser, az Osztrák Könyvtárosok Egyesületének szeptemberben leköszönt elnöke, az újabb ciklusban alelnöke, levélben köszönte meg az MKE-emlékérmét. Többek között ezt írta: „Személyesen is nagy megtiszteltetésnek tartom, de a két egyesület közötti jó és baráti viszony bizonyítékának is. Ahogy elődeim, én is arra törekedtem, hogy a két egyesület kapcsolatait a hivatalos szerződésen túlmenően is elmélyítsem és személyes találkozások révén tegyem élő kapcsolattá. Elnökségem négy éve alatt barátokra találtam Magyarországon.”

Előzetes rendezvénytájtár:

– 1996. október 21–25. A FID 48. kongresszusa, Graz

- 1996. október 22–26. Compair 96. 9. Nemzetközi Számítástechnikai Telekommunikációs Szakkiállítás és Vásár, Budapest, BNV
- 1996. október 26. Könyvtári nap a Bartók Rádióban
- 1996. október 28–29. Kovács Máté-emlékülés (a KLTE Egyetemi és Nemzeti Könyvtára), Debrecen.
- 1996. október 28–november 1. DAT '96 konferencia, Budapest, Thermal Hotel Helia
- 1996. november 7–9. Egymásra utalva... Olvasás- és könyvtárkultúra határon innen és túl. Nemzetközi konferencia (Olvasószolgálati Szekció), Kecskemét, Megyei Könyvtár
- 1996. november 14. Központi katalógusok az elektronizáció korában (az MKE központi rendezvénye), Budapest, OSZK
- 1996. november 28. Az MKE küldöttközgyűlése, Budapest, OSZK
- 1997. január 27–30. 5. BOBCATSSS szimpózium, Budapest, OSZK
- 1997. október 16–18. The Andrew W. Mellon Foundation Conference on Library Automation, Varsó

Állást keres: Könyvtári, tájékoztatói, jogi információs, ügyfélszolgálati munkát vállalna filozófia szakos végzettséggel, alapkü angol nyelvtudással Hegedüs László, tel.: 227-8081 (lakás). – Olvasószolgálati, referáló, kiadványszerkesztő munkát keres vagy egyszemélyes könyvtárban elhelyezkedne egyetemi végzettséggel, passzív francia nyelvismerettel egy kollégánál. „Újrakezdés” jellegre a titkárság ad bővebb felvilágosítást. – Olvasószolgálati, feldolgozó munkát keres felsőfokú könyvtári informatikus passzív angol nyelvismerettel. Molnár Andrea, tel.: 133-1823 (lakás). – Könyvtár szakos egyetemi végzettséggel kölcsönző, tájékoztató, szervező, szerzeményező, fiókkönyvtárosi munkát vállalna egy nyugdíjas kollégánál. Farkasné Dóczy Erzsébet, tel.: 291-4474. – A KLTE informatikus könyvtáros szakán ötödéves hallgató (másik szakja a matematika) könyvtári vagy számítógépes tájékoztatói állást keres. Orosz nyelvismerettel rendelkezik. Harcsa Edit, Szigetvár, Vasvári Pál u. 4., tel.: 73/310-843.

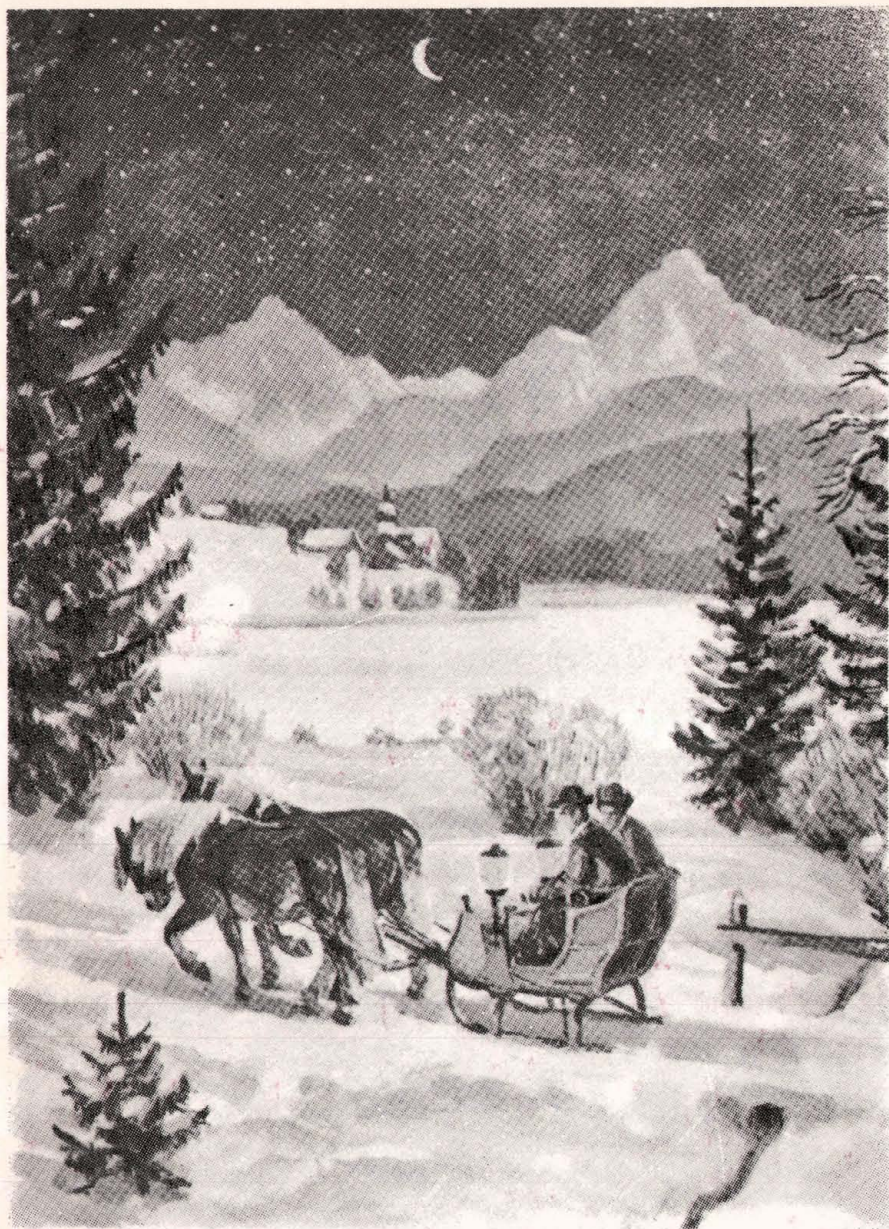
Állást kínál: A Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtára szerzeményezésre, feldolgozásra keres felsőfokú végzettségű munkatársat passzív angol, francia, német nyelvtudással, számítógépes ismeretekkel. Érdeklődni lehet Krasovec Ferencnél vagy Csermely Józsefnél, tel.: 156-44-44/159-es vagy 117-es mellék.

*

Szerkeszti: Hegyközi Ilona

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 111-8634

E-posta: H11200MKE@ELLA.HU

Éjjeli szánutazás. Szájjal festette A. E. Stegman

Lapunk e számában szereplő illusztrációk – 1997-es naptárak, illetve levelezőlapok –
megrendelhetők A Szájjal és Lábbal Festő Művészek Kiadójánál
(1325 Budapest, Újpest 1., Pf. 255)

A hazai művészek alkotásaiból időnként kiállítások is láthatók,
melyek helyéről és időpontjáról a kiadó telefonszámán lehet érdeklődni.
Telefon: 129-1513

